

Konfiguracija međunarodnih odnosa od završetka Drugog svjetskog rata do kraja Hladnog rata

---

Zovko, Matea

Master's thesis / Diplomski rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, The Faculty of Political Science / Sveučilište u Zagrebu, Fakultet političkih znanosti**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:114:215335>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-18**

Repository / Repozitorij:

[FPSZG repository - master's thesis of students of political science and journalism / postgraduate specialist studies / dissertations](#)

Sveučilište u Zagrebu
Fakultet političkih znanosti
Diplomski studij politologije

Matea Zovko

**Konfiguracija međunarodnih odnosa od završetka
Drugog svjetskog rata do kraja Hladnog rata**

DIPLOMSKI RAD

Zagreb, 2020.

Sveučilište u Zagrebu
Fakultet političkih znanosti
Diplomski studij politologije

**Konfiguracija međunarodnih odnosa od završetka
Drugog svjetskog rata do kraja Hladnog rata**

DIPLOMSKI RAD

Mentor: doc. dr. sc. Boško Picula

Studentica: Matea Zovko

Zagreb, 2020.

Izjavljujem da sam diplomski rad, *Konfiguracija međunarodnih odnosa od završetka Drugog svjetskog rata do kraja Hladnog rata*, koji sam predala na ocjenu mentoru doc. dr. sc. Bošku Piculi, napisala samostalno i da je u potpunosti riječ o mojem autorskom radu. Također, izjavljujem da dotični rad nije objavljen ni korišten u svrhe ispunjenja nastavnih obveza na ovom ili nekom drugom učilištu, te da na temelju njega nisam stekla ECTS bodove.

Nadalje, izjavljujem da sam u radu poštivala etička pravila znanstvenog i akademskog rada, a posebno članke 16-19 Etičkog kodeksa Sveučilišta u Zagrebu.

Matea Zovko

Sadržaj

1. Uvod.....	1
2. Bipolarna konfiguracija – podjela s namjerom ili posljedica hladnoratovske dinamike?	2
3. Početak Hladnog rata	4
3.1. Američka vizija poslijeratnog poretka	5
3.2. Sovjetska vizija poslijeratnog poretka	8
4. Atomske bombe i početak Hladnog rata	11
4.1. Sovjeti i atomska energija	14
4.2. Rat živaca	17
5. Krize koje su obilježile Hladni rat	19
5.1. Iranska kriza	19
5.2. Korejski rat	21
5.3. Sueska kriza.....	24
5.4. Mađarska revolucija	27
5.5. Druga berlinska kriza	28
5.6. Kubanska kriza	29
5.7. Praško proljeće.....	34
5.8. Kriza europskih projektila.....	36
6. Europski akteri u Hladnom ratu	38
6.1. Velika Britanija	39
6.2. Francuska	41
6.3. Njemačka	44
7. Kraj Hladnog rata.....	46
8. Zaključak.....	48
9. Literatura	54

SAŽETAK

Hladni rat bio je jedan od najvećih sukoba u povijesti. Specifičan po tome što je počeo i završio bez međusobno ispaljenog metka na teritorijima dvaju zaraćenih zemalja, predstavljao je pravu prijetnju svijetu već narušenom tragedijom Drugog svjetskog rata. Zapadni blok su predstavljale Sjedinjene Američke Države, a Istočni blok je bio predvođen Sovjetskim Savezom. Pa iako dvije velesile, koje su držale bipolarni svjetski poredak tog vremena, nisu ratovala na međusobnim teritorijima, vodile su niz *proxy* ratova u zonama utjecaja. Ovaj sukob nije bio samo borba za utjecaj nad određenim teritorijima, nego i bitka za uspostavom poslijeratnog poretka i ravnoteže snaga prema doktrinama, vizijama i strategijama obaju strana. Čitav tijek rata bio je oblikovan krizama koje su svijet gotovo gurnule preko ruba nuklearnog rata, a akteri koje se smatralo sporednima su svojim djelovanjem utjecali na sklapanje savezništava i pregovaračkih pozicija. Istovremeno je bipolarna konfiguracija međunarodnog poretka garantirala oštre sukobe i borbu za periferiju. Kraj Hladnog rata predstavlja bazu na kojoj su se izgradili međunarodni odnosi današnjice.

Ključni pojmovi: Hladni rat, Sjedinjene Američke Države, Sovjetski Savez, nuklearno oružje, utrka u naoružanju, krize, bipolarnost

1. Uvod

Četrdesete godine 20. stoljeća bile su najkrvavije u ljudskoj povijesti. Drugi svjetski rat je s lica Zemlje izbrisao preko 70 milijuna ljudi, a oporavak od te tragedije se mjerio u desetljećima. Nakon rata, zadnje što su zemlje svijeta htjele bio je novi sukob. Sile, teško desetkovane i oslabljene ekonomski, vojno, resursno i brojčano, po svaku su cijenu htjele osigurati mir. Ta je uloga pripala Saveznicima, koji su zajedničkim snagama uspjeli pobijediti Sile Osovine. Sjedinjene Američke Države, Velika Britanija i Sovjetski Savez bili su glavni akteri kreiranja postratnog svijeta kojem je glavni cilj bila stabilnost. Međutim, desetljeća koja su uslijedila nisu bila obilježena ponovnom izgradnjom u pozitivnom ozračju svjetskog mira, nego teškom napetošću koja je mogla eskalirati u bilo kojem trenutku. Zbog suprotstavljenih doktrina, teritorijalnih ambicija, političkih i ekonomskih ciljeva te nacionalnih paranoja, svijet se podijelio na dva tabora: na Istočni i Zapadni blok. Bio je to epski sukob kapitalizma i komunizma, zapadnjačkog i istočnjačkog stila života i vladanja, vojne sile slobodnog svijeta i diktatura. Od 1947. do 1991. godine, svijet je bio na rubu novog sukoba koji bi zasigurno, da je eskalirao, doveo do rata koji bi nadmašio i Drugi svjetski rat.

Hladni rat je najrecentniji i najveći svjetski sukob koji je obilježio povijest. Bez ijednog ispaljenog metka između direktno upletenih neprijatelja, Sjedinjenih Država i Sovjetskog Saveza, svejedno je odnio milijune vojnih i civilnih života. Iako velesile nisu stupile u direktan sukob, svaka je vodila niz zastupničkih ratova (engl. *proxy wars*) u kojima su odmjeravale snage i nastojale pridobiti dijelove svijeta na svoju stranu. Pojedinačni ciljevi sukobljenih strana bili su drugačiji, ali vezivao ih je jedan zajednički i ujedno najveći: osigurati svjetsku dominaciju i izgraditi postratni svijet po vlastitoj mjeri kako bi se spriječile sve potencijalne ugroze vlastitog teritorija te izgraditi niz savezništava ili marionetskih odnosa u svrhu obrane vlastite države.

U ovom diplomskom radu, cilj je istražiti i usporediti međunarodne odnose u razdoblju nakon Drugog svjetskog rata; kako je ponašanje čelnika velesila utjecalo na rađanje novog sukoba; kako je protjecao Hladni rat i koje su bile kritične točke u vremenu koje su umalo dovele do oružanog sukoba; te koji su glavni faktori koji su prouzrokovali kraj Hladnog rata. Komparacijom vanjske politike sukobljenih strana i proučavanjem unutarnjih polemika tijekom 'nuklearnog doba', cilj je pokazati koliko je Hladni rat bio dinamičan. Svrha ovog rada je kroz političku povijest prikazati uzroke, tijek i posljedice dvaju najpoznatijih i najopasnijih svjetskih sukoba, dokazati da je bipolarna podjela svijeta bila namjerna konfiguracija svijeta te proučiti korijene međunarodnih odnosa kakve poznajemo danas.

2. Bipolarna konfiguracija – podjela s namjerom ili posljedica hladnoratovske dinamike?

Ravnoteža moći je jedan od najproučavanijih koncepata u međunarodnim odnosima. Pojam se odnosi na distribuciju moći među državama na jednake ili nejednake dijelove, a promatra se kao temelj opstanka međunarodnog sustava i borbe protiv nepravedno i opasno hegemonu. Svi sustavi ravnoteže moći imaju nekoliko zajedničkih karakteristika: mnoštvo suverenih država bez višeg autoriteta; stalno, ali kontrolirano natjecanje za oskudne resurse; nejednaka distribucija statusa, bogatstva i moći među političkim akterima koji stvaraju sustav. Koncept balansa moći je posebice prisutan u realističkoj teoriji međunarodnih odnosa, gdje stoji čvrst postulat kako ekvilibrij moći služi održavanju poretka sistema, a velike sile su njegovi glavni akteri koji uzimaju veći dio moći, ali i odgovornosti u njegovoj regulaciji. Slijedom toga, postoje i neke distinkcije u definiranju ravnoteže. Primarna klasifikacija se odnosi na unipolarnost, bipolarnost i multipolarnost. Unipolarnost predstavlja stanje sustava gdje jedna država ili supersila dominira međunarodnim sustavom. Bipolarnost postoji kada su dvije države ili blokovi država jednake u moći, a klasičan primjer tomu jesu Sjedinjene Države i Sovjetski Savez u Hladnom ratu¹. Naposljetku, multipolarnost se odnosi na stanje sustava gdje su barem tri države jednako moćne, kao što je to bila Europa u 19. stoljeću (Griffiths i O'Callaghan, 2002: 12-15).

Politička struktura međunarodnog poretka nakon Drugog svjetskog rata je bila bitno drugačija od sustava koji je postojao prije 1945. godine. Prije globalnog sukoba, međunarodnu arenu je obilježavao multipolarni poredak sa sedam glavnih sila: Velika Britanija, Francuska, Njemačka, Italija, Sovjetski Savez, Japan i Sjedinjene Države. Nakon završetka Drugog svjetskog rata, devastirajućeg sukoba koji je osakatio svjetske sile i omogućio samo nekolicini da ostanu na nogama, jedine dvije supersile koje su opstale i čak prosperirale u svojoj moći su bile Sjedinjene Države i Sovjetski Savez (Yazid, 2014: 122).

Iako inherentno opasan i danas naširoko diskreditiran, bipolarni svijet je u očima nekih teoretičara pokazao i svoje prednosti. Tako Kenneth Waltz, jedan od osnivača neorealističke škole međunarodnih odnosa, opisuje bipolarnu podjelu svijeta kao stvarno ograničenje nasilju iz nekoliko razloga. On ističe da su polarizacija svijeta na dva suprotstavljena bloka i posljedična distribucija moći na dvije države koje su dominantnije od svih ostalih dovele do

---

¹ Rasprava o stvarnoj bipolarnosti u Hladnom ratu još uvijek traje, budući da neki znanstvenici smatraju kako su Sjedinjene Države bile isuviše nadmoćne Sovjetskom Savezu u svakom smislu, napose ekonomskom. Iznimku predstavlja utrka u naoružavanju, koju je SSSR pratio gotovo do samog kraja (Griffiths i O'Callaghan, 2002: 14-15).

situacije gdje se suprotstavljene države mogu direktno sukobljavati jedna s drugom, pritom ne vodeći previše računa što se događa s njihovim saveznicima, budući da su ostale države bile toliko nemoćnije. Waltz taj paradoks ilustrira kroz primjer Prvog i Drugog svjetskog rata, nastojeći dokazati opasnost multipolarnog svijeta. Prije Prvog svjetskog rata, ističe, velike su sile bile polarizirane u dva suprotna bloka, zbog čega je sukob bilo teško izbjeći jer nijedna strana nije bila spremna napustiti svoje saveznike. Prije Drugog svjetskog rata, konflikt je bilo teško izbjeći jer nije bilo jasno koje će se države sprijateljiti u zajedničkoj borbi protiv Njemačke. Waltz kaže kako mir zahtijeva jasnoću oko toga tko su sudionici u konfliktu i spremnost tih država na kompromis, a to je najvjerojatnije naći u bipolarnim sistemima. U kontekstu Hladnog rata, naglašava kako je međunarodna politika bila obilježena izostankom periferija, intenzivnog natjecanja i ponavljajućih kriza u njima. Zato što su samo dvije države imale toliku moć, nijedna individualna kriza nije mogla imati odlučujući ishod u njihovom međusobnom natjecanju. Iz tog razloga je stalna napetost dovela do klarifikacije razine strpljenja i tolerancije, a ne do rata (Waltz, 1964: 881-809; Wagner, 1993: 81).

Još jedan dokaz postojanja bipolarne podjele svijeta je bilo nuklearno oružje, o kojem će biti riječi u kasnijim poglavljima. Bipolarnost se u kontekstu nuklearnog oružja očitovala u početnoj sposobnosti samo dviju država da financiraju, stvore i krenu pojačano proizvoditi oružje koje je promijenilo klasični način ratovanja; sve druge države jednostavno nisu bile dovoljno ekonomski moćne da podnesu toliki teret troškova (Wagner, 1993: 82-84). Usprkos nekim točnim neorealističkim postulatima o ograničenju ratovanja kroz takozvanu bipolarnu sigurnost, važnost 'periferije' ne može se zanemariti. Uzme li se u obzir "njemačko pitanje"², jedno od glavnih uzroka nastanka Hladnog rata, tendenciozno uplitanje u unutarnje krize u Trećem svijetu i nastojanje suprotstavljenih strana da spriječe širenje suprotne ideologije na strateški važne zone utjecaja, očito je da je prijetnja krhkih perifernih država bila stvarna. Nadalje, upravo periferija koja je osporavana kada je riječ o polemiziranju bipolarnosti svijeta se ispostavila kao žarište pravog hladnoratovskog sukoba, gdje se tvrdnja kako je Hladni rat bio sukob bez ispaljenog metka pokazuje lažnom (Copeland, 2014: 250-251).

Kasnija poglavlja ovog rada obrađuju povijesnu dinamiku Hladnog rata, koja svjedoči potvrđivanju i zaoštavanju tadašnje bipolarnosti. Sama bipolarnost je neupitna; svijet doista jest bio podijeljen na dvije supersile koje su sa svakim vanjskopolitičkim potezom ili prkosile

---

² Njemačko pitanje je predstavljalo kontinuiranu debatu od 19. do 20. stoljeća, u kontekstu koje se raspravljalo o unifikaciji Njemačke. U Hladnom ratu je ono doživjelo svoj vrhunac, s obzirom na četveropartitnu podjelu zemlje u poslijeratnim godinama. Problematika Njemačke, uz Japansko pitanje, je bila jedno od glavnih točki sukoba Sovjetskog Saveza i Sjedinjenih Država, budući da je nadzor nad obnovom Europe ovisio o obnovi Njemačke (Bertram, 1990: 45-62; Lewkowicz, 2008: 175-176).

ili nastojale pomiriti odnose s onom drugom. Ono što ostaje čestom temom znanstvenih debata jest: je li takva bipolarna konfiguracija svijeta bila prirodni slijed događaja u poslijeratnom svijetu u kojem su nekadašnje sile bile bačene na koljena ili je bila riječ o nužnom očuvanju statusa quo u okviru pokroviteljstva dvaju supersila? Ovaj rad, kroz povijesni prikaz dinamike hladnoratovskog sukoba, nastoji prikazati kako su svi događaji, krize i postupci sukobljenih strana ultimativno opetovano dovodili do bipolarne konfiguracije u svrhu očuvanja tadašnje ravnoteže snaga, kako bi se izbjegao još gori scenarij. Iako se svijet često nalazio na rubu nuklearnog rata, bipolarnost je vjerojatno bila jedan od faktora koji su spriječili njegovu eskalaciju. Kao što je već spomenuto, jedino su Sovjetski Savez i Sjedinjene Države bile dovoljno moćne da obuzdaju sirovu snagu nuklearnog oružja kao stvarnog, političkog i diplomatskog oružja. Da je situacija bila istovjetna onoj tijekom Prvog i Drugog svjetskog rata, kada je globalni poredak bio multipolaran, Hladni rat bi se vrlo vjerojatno pretvorio u "vrući rat". Drugim riječima, da su ostale nekadašnje sile bile jednako ili približno moćne kao SAD i SSSR, bilo bi teže kontrolirati događaje na glavnim žarištima sukoba, a Treći svjetski rat ne bi bio samo teoretska mogućnost, već vrlo vjerojatna stvarnost.

3. Početak Hladnog rata

Razloge za izbijanje Hladnog rata treba potražiti još u prethodnom sukobu, Drugom svjetskom ratu, koji je u potpunosti izmijenio, preokrenuo i razorio svijet. Osim što je narušio svijet stabilnih političkih odnosa, naslijeđenih praksi, tradicija, institucija i saveza, stvorio je i uvjete koji su učinili konflikt velikih sila ne samo mogućim nego i neizbježnim. Drugi svjetski rat je ostavio Europu u ruševinama, ali još više od toga je nastradao i stari međunarodni poredak. Cijela struktura svijeta i poredak koji je naslijeđen iz 19. stoljeća je nestao; eurocentrični međunarodni sustav koji je dominirao međunarodnim odnosima od 14. stoljeća je preko noći bio uništen. Umjesto toga, rodio se novi sustav s dva suprotstavljena tabora, dvije velesile, koje su se borile za uspostavu novog poretka s njima na čelu, u svrhu širenja vlastitih praksi, ideala i partikularnih potreba. Kada je Drugi svjetski rat priveden kraju, svima je postalo jasno da Sjedinjene Američke Države i Sovjetski Savez drže najveću većinu svjetske vojne, ekonomske i diplomatske moći. Dvije sukobljene strane su bile u svemu drugačije, osim u jednom zajedničkom cilju: uspostavi novog autoriteta i stabilnosti u područjima porušenima u ratu, ali i širem svijetu. Neposredni uzrok Hladnog rata je bio na razmeđu devastacije koju je svjetski rat ostavio te potrebe za uspostavom stabilnosti. Stoga nije čudno što su, budući da su bile najveće svjetske sile, Sjedinjene Države i Sovjetski Savez ušle u postratni konflikt. Ipak, stupanj i opseg tenzija te samo trajanje konflikta su bili iznenađujući i nemoguće ih je bilo objasniti

neposrednim strukturnim uzrokom. Pravi razlozi su ležali u kombinaciji različitih interesa, ciljeva i potreba, raznolike povijesti, institucija vlasti i ideologija što su odlikovale dva suprotna tabora i što su transformirale sukob iz postratne tenzije u 40 godina neprekidne krize (McMahon, 2003: 1-5).

3.1. Američka vizija poslijeratnog poretka

Za razliku od Europe i Azije, Sjedinjene Države su iz rata izašle s relativno malenim gubicima. Iako su ljudske žrtve brojane u stotinama tisuća, ipak su činile svega jedan do dva posto ukupne poginule populacije u cijelom ratu. Međutim, svijest o ratu u Americi nije bila usmjerena na tragediju i devastaciju koja je potresla svijet; Amerikanci su izgradili vlastiti sustav "univerzalne istine" o Drugom svjetskom ratu koja je bila obilježena napretkom, rastom i razvitkom. Za to su imali i valjane razloge: nacionalni BDP je u razdoblju od 1941. i 1945. dvostruko narastao, učinivši američku naciju visoko produktivnom i zaposlenom, što je došlo kao veliko olakšanje nakon desetljeća Velike depresije. Realne plaće su nevjerojatno porasle tijekom ratnih godina, a konzumerizam je postao glavno obilježje potrošačkog društva. Prema Trumanovim riječima, Sjedinjene su Države iz rata izašle kao najveća sila na cijelome svijetu, u cijeloj povijesti. Ipak, ni ta činjenica, poduprta nevjerojatnom vojnom i ekonomskom moći, nije stala na kraj vrlo specifičnim strahovima američke nacije. Strahovi su bili vezani uz jedan određeni događaj koji je uništio lažnu američku percepciju o njihovoj nedodirljivosti: napad na Pearl Harbor je izazvao opsesiju nacionalnom sigurnošću. Vojni stratezi su naučili nekoliko važnih lekcija iz napada na američko tlo, a koje će obilježiti cijelu američku sigurnosnu i vanjsku politiku od 40-ih godina do dana današnjeg (McMahon, 2003: 5-6).

Prvo, postali su uvjereni da su tehnologija i vojni napredak učinili američku prirodnu oceansku barijeru neefektivnom u obrani protiv vanjskog napada. Prema tome, sigurnost novog doba zahtijeva obranu vrlo daleko od samih domaćih granica. To objašnjava zašto su još Rooseveltove i Trumanove administracije inzistirale na uspostavi globalne mreže američkih vojnih baza diljem svijeta, od Paname do Novog Zelanda. Smatralo se kako će mreža omogućiti Sjedinjenim Državama rano uočavanje prijetnji i njihovo sprječavanje. Drugo, stratezi su smatrali kako se više nikada ne smije dopustiti da vojna snaga Amerike oslabi te da je njezin izvor u novom svjetskom poretku. Glavni su ciljevi ratne i postratne administracije bili vrlo ekstenzivni i vrlo sveobuhvatni: održavati najveću svjetsku morsku i zračnu snagu; zauzeti i održati jaku vojnu prisutnost na Pacifiku; dominirati Zapadnom hemisferom; imati središnju ulogu u okupaciji poraženih europskih i azijskih sila; i održati monopol nad nuklearnom energijom. Sve je to za američku civilnu i vojnu javnost značilo stabilnu nacionalnu sigurnost.

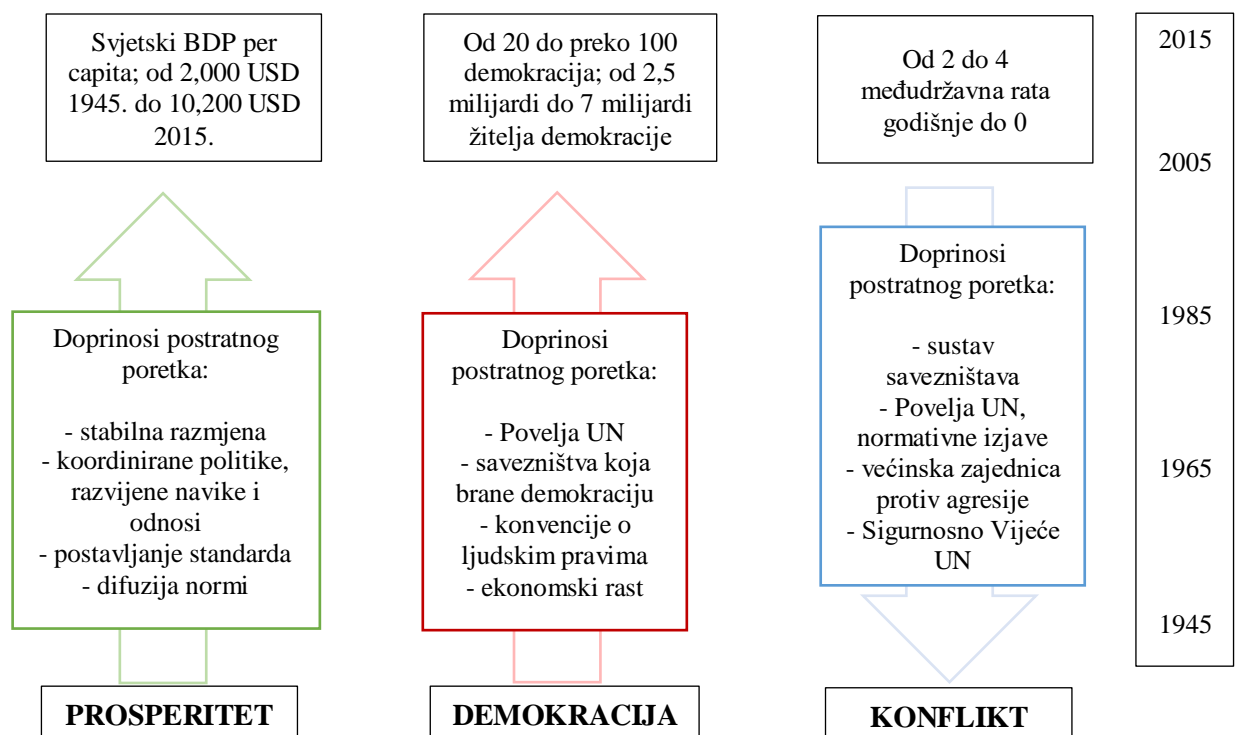
Treće, američki stvaratelji politika su postali uvjereni da nikada više nijedna neprijateljska sila ne smije steći kontrolu nad stanovništvom, teritorijima i resursima Europe i Istočne Azije. Kada su Sile Osovine početkom 40-ih stekle kontrolu nad Euroazijom, dobile su i mogućnost vođenja produženog rata, uništavanja svjetske ekonomije, počinjenja neviđenih zločina protiv čovječanstva te potencijal uništenja Zapadne hemisfere. Kada bi do takvog scenarija opet došlo, međunarodni bi sustav ponovno bio narušen, ravnoteža snaga ozbiljno poremećena, a fizička sigurnost Sjedinjenih Država u teškoj opasnosti (McMahon, 2003: 6-8).

Vojne su strategije bile neodvojive od ekonomskih, prema američkom stručnom mišljenju. Cilj je bio stvoriti potpuno otvoreni svijet, s kapitalizmom i slobodnom razmjenom u središtu, koji ne bi pridonio samo blagostanju i ekonomskom prosperitetu, nego i općoj sigurnosti. Velika svjetska povezanost kroz razmjenu, smatrali su, učinila bi ratne sukobe i samim time prijetnje američkoj sigurnosti neizglednim, budući da bi svaka sila bila obeshrabrena potencijalnim ekonomskim gubicima. Kako bi postigla taj cilj, Amerika je kroz diplomaciju zagovarala multilateralni ekonomski režim liberalne razmjene, jednakih investicijskih mogućnosti za sve nacije, stabilne stope razmjene i punu konvertibilnost valuta. Američki su ideali tako postali neodvojivo vezani uz američke interese. Nacija je postala uvjerena kako je nositelj svega dobrog u svijetu, stvarajući tako subjektivnu istinu o predestiniranosti Sjedinjenih Država koja je ukorijenjena duboko u američku povijest i kulturu. Elite i opća javnost su bili mišljenja kako je odgovornost Amerike da stvori novi mirniji i prosperitetniji svijet, vjerujući kako mogu ući u koštac s poviješću i potpuno ju promijeniti. Sovjetski Savez je smatran najvećim problemom jer je bio jedina sila koja je mogla promijeniti američku koncepciju istine, pravde i dobrog života (McMahon, 2003: 8-10).

Nakon 1945. godine, Sjedinjene Države su te vizije i interese postratnog poretka slijedile kroz stvaranje i održavanje međunarodnih gospodarskih institucija, globalnih organizacija (na primjer UN i G-7) te bilateralnih i regionalnih sigurnosnih organizacija. Mnogi su aspekti postratnog poretka fokusirani na te primarne institucije, a koje utjelovljuju ključne komponente postratnog poretka: institucionalni poredak, multilateralno postupanje i ključne države svjetske politike. Te tri komponente su upravo ono što su Sjedinjene Države imale na umu, a što je na djelu danas. Analiza učinkovitosti i vrijednosti postratnog poretka je komplicirana, jer uključuje niz ekonomskih, sistemskih i sociopolitičkih faktora, ali u slučaju SAD-a pokazala je upravo ono što se 40-ih godina i očekivalo od poretka. Prvo, postratni poredak pogoduje američkim interesima i ciljevima. Danas SAD imaju jak utjecaj na institucionalizaciju i ubrzavanje pozitivnih trendova, a jedan od mnogobrojnih dokaza tomu je prirodna gravitacija tržišta i sporazuma k američkoj strani. Postratni je poredak stvorio oblik

dinamičnog ekvilibrija u međunarodnom sustavu koji promovira stabilnost, a eliminira nesigurnosti. Drugo, SAD uvelike investiraju, a od toga imaju i veliki povrat, u sprječavanje negativnih scenarija poput protekcionizma, oružanih i nenaoružanih konflikata te piratstva. Treće, postratni poredak predstavlja vodeću američku kompetitivnu prednost. Cilj je američkog zamišljenog, a sada i ostvarenog poretka bio izgraditi i razvijati višestruke stupove stabilnosti i vrijednosti u međunarodnom sustavu koji će osigurati lakše postizanje američkih interesa. Kao vođa i pokrovitelj multilateralizma, SAD nisu samo jedna od velesila, nego i arhitekt sustava međusobne koristi. Četvrto, ako Amerika želi ostati globalni vođa, potrebna je neka vrsta poretka. To znači da bi bez prednosti i legitimnosti takvog poretka snažno američko globalno vodstvo postalo financijski i strateški neisplativo. Peto, funkcionalni multilateralni poredak će biti krucijalan za nastajuće sigurnosne i ekonomske probleme. U suštini, američko suočavanje s novim sigurnosnim i ekonomskim izazovima bi bilo mnogo teže i kompliciranije da nije multilateralnog poretka koji omogućava uzajamne koristi i zaštite (Mazarr i Rhoades, 2018: x-xvi). U nastavku slijedi slikovni prikaz postratnog poretka i vodećih pozitivnih trendova za koje se smatra da su predvođeni Sjedinjenim Državama.

Slika 1. Postratni poredak i vodeći pozitivni trendovi

Izvor: prilagodila autorica rada prema podacima s Weforum.org
[\(https://www.weforum.org/agenda/2018/04/measuring-the-value-to-the-us-of-the-postwar-international-order/\)](https://www.weforum.org/agenda/2018/04/measuring-the-value-to-the-us-of-the-postwar-international-order/)

3.2.Sovjetska vizija poslijeratnog poretka

Sovjetski je nacrt postratnog poretka također bio stvoren pod utjecajem dubokih sigurnosnih strahova. Sovjeti su se s bolnom jasnoćom sjećali Hitlerova napada 1941. godine, kada su nacisti od 15 sovjetskih republika uspjeli okupirati čak devet. Posljedice toga nisu bile samo nebrojene ljudske žrtve, nego i nevjerojatni gubici u poljoprivredi i stočarstvu, okosnicama sovjetskog gospodarstva tog vremena. Kao i Amerikanci, zbog povijesnih trauma i invazija, Sovjeti su razvili vlastitu opsesiju o nacionalnoj sigurnosti. Geografske karakteristike su se pokazale izazovnim elementima, napose područje europske Rusije i Sibira, koja su repetitivno bila osvajana i pod rizikom novih napada. Sama veličina zemlje je bila, i još uvijek jest, najveći izazov adekvatnoj strategiji nacionalne sigurnosti. Osim navedenih problematičnih područja, Sibir graniči s Kinom, koja se borila s vlastitim revolucionarnim ustancima. Dakle, Rusija nije imala prijateljski raspoložene susjede ili dvostruke oceanske barijere koje bi služile kao zaštita od prijetnji (McMahon, 2003: 10-11).

Staljin je živio u uvjerenju da će se Njemačka brzo oporaviti, stoga je smatrao nacionalnu sigurnost imperativom koji se može ostvariti kroz ispunjenje osnovnih ciljeva: postavljanje prosovjetske vlasti u Poljsku i druge istočnoeuropske zemlje; proširenje sovjetskih granica prema predratnom modelu (uključujući Baltik i istočnu Poljsku); sakaćenje Njemačke kroz strog okupacijski režim, sistemsku deindustrijalizaciju i velike ratne reparacije. Ipak, te je planove trebalo uskladiti s krhkim okvirom suradnje između SSSR-a, SAD-a i Velike Britanije. Sovjeti su shvatili da treba izbjegavati otvoreni sukob sa Zapadom, barem neko vrijeme, dok se ne oporave brojčano, resursno i industrijski. Također, Staljin i njegova administracija su živjeli u nadi da se Sjedinjene Države može potaknuti da ispune svoje obećanje o velikim financijskim potporama u svrhu ponovne izgradnje, zbog čega bi politika ekspanzije bila kontraproduktivna jer bi mogla zaustaviti obećane ekonomske benefite. Naposljetku, Sovjeti su tražili da ih se počne poštivati kao veliku, odgovornu velesilu; tražili su jednako pravo glasa u međunarodnim vijećima i prihvaćanje legitimnosti njihovih interesa. Treba imati na umu kako je Staljin bio jedan vrlo sumnjičav i paranoičan vladar, koji je dominirao ruskom politikom prije, tijekom i nakon Svjetskog rata. Svoja je krhka savezništva promatrao s nešto manje sumnjičavosti nego svoje neprijatelje, ali i dalje stoji činjenica kako je paranoično nastojao kontrolirati sve aspekte suradnje i konstantno je bio spreman na izdaju, napad i pokušaje okupacije. Ipak, nije njegova želja za dominacijom jedini izvor ruske vanjske politike, već i njegovo nastojanje balansiranja prilika i rizika. Kao i Amerikanci, Sovjeti su imali vlastitu ideologiju koja je vladala SSSR-om i koja je utjecala na njihovo viđenje povijesti i istine: marksizam-lenjinizam. Sovjeti su smatrali kako je, bez obzira na to što zadesi Moskvu, povijest i budućnost na njihovoj strani zbog

revolucionarne predestiniranosti. Smatrali su da je konflikt kapitalističkog i socijalističkog svijeta neizbježan, ali da će na kraju snaga proletarijata prevagnuti. Prema tome, konflikt Zapada i Istoka nije bio usmjeren isključivo na strateško osvajanje postratnih područja, nego i stvar ideologije i motiva koje su zaraćene strane smatrale ispravnima, osuđujući drugu stranu i nastojeći je poraziti (McMahon, 2003: 11-15).

Uz sve prethodno navedeno, moguće je izdvojiti pet glavnih ciljeva Staljinove administracije i postratne vizije. Prvo, osiguravanje sovjetskih granica na Teheranskoj konferenciji 1943. Još dok je rat bio u punom jeku, Staljin je nastojao osigurati strateške prednosti svoje zemlje za budući poredak nakon završetka rata. Na konferenciji, na kojoj su sudjelovali Roosevelt, Churchill i sovjetski vođa, razgovaralo se o otvaranju 'druge fronte' Zapadnoj Europi. Staljin je obećao voditi istočne ofenzivne misije ako zauzvrat zapadnjačke sile izvrše invaziju na Francusku koja je bila pod njemačkom okupacijom; ako SSSR zadrži teritorije koji su obećani 1939. u Ribbentrop-Molotovljevom paktu³; ako predaju baltičku obalu Istočne Prusije kao kompenzaciju za enormnu sovjetsku ulogu i velik broj žrtava. Roosevelt i Churchill nisu bili zadovoljni sovjetskim zahtjevima, ali su ipak pristali jer im je silno trebala njihova pomoć. Kada su sve tri strane ispunile svoju obećanu ulogu, 1944. je postalo jasno da je poraz Njemačke vrlo blizu, što je zahtijevalo ponovno tripartitno sastajanje zbog odlučivanja o budućnosti Europe (Dailyhistory.org, 2019).

Drugo, osiguravanje teritorijalnih i političkih instanci na Konferenciji u Jalti. Konferencija je održana 1945. i označila je drugi sastanak triju velesila. Britanci su htjeli zadržati svoje carstvo, Sovjeti su nastojali dobiti više teritorija i osigurati svoj položaj u novim zonama utjecaja i interesa, a Sjedinjene Države su htjele osigurati sovjetski ulazak u Rat na Pacifiku te ispregovarati postratne nagodbe. Staljin je beskompromisno inzistirao na teritoriju istočne Poljske, a Roosevelt je nastojao iskamčiti sovjetsko sudjelovanje u UN-u radi ostvarenja mira i savezništva. Tri su ugovorne strane detaljno obradile temu Njemačke: ona će se podijeliti u četiri okupacijske zone, po jednu za svaku od njih tri te jednu zonu za Francusku. Berlin, iako unutar sovjetske zone, će biti podijeljen u četiri sektora. Sovjetski je Savez u Jalti vidio priliku za ponovno osvajanje izgubljenih teritorija, a ne priliku za mirno savezništvo. Roosevelt, već dobrobrano bolestan, nije uvidio prave Staljinove motive te je pristao na gotovo sve zahtjeve, što je učinilo SSSR pravim pobjednikom Konferencije (Dailyhistory.org, 2019).

---

³ Pakt Ribbentrop-Molotov je sklopljen 23.8.1939. godine između Sovjeta i Njemačkog Reicha, a zapravo je bio Pakt o nenapadanju i prijateljstvu između Njemačke i Saveza Sovjetskih socijalističkih Republika. To je bio sporazum o vojnoj i gospodarskoj suradnji dvaju zemalja, s međusobnim obećanjima o nenapadanju i tajnim protokolima o podjeli Europe na njemački i sovjetski dio (Sourcebooks.fordham.edu).

Treće, održavanje na životu osobne diktature vođe. Iako su trojica vođa s Konferencije izašli zadovoljni, a pogotovo Staljin, Jalta je ubrzo osuđena od strane javnosti, smatrajući se "zapadnjačkom veleizdajom" koja je dopustila Sovjetima da neometano okupiraju okolne države i uspostave satelitske komunističke režime. Svjetska je javnost bila uvjerena da je sloboda žrtvovana u korist stabilnosti i da je u krajnju ruku to bio jedan od glavnih faktora koji je zaoštrio odnose u Hladnom ratu gotovo do točke pucanja. Da ironija bude veća, iako je pod Staljinovom diktaturom ubijeno preko 20 milijuna ljudi, vođa je čak dvaput nominiran za Nobelovu nagradu za mir, u vrijeme svoje najžešće aktivnosti obilježene terorom, progonima, etničkim čišćenjima i pogubljenjima. Diktator je, pod krinkom naklonosti Zapadu i želje za uspostavom stabilnosti, uporno nastojao eliminirati sve bliže i dalje neprijatelje, koristeći se željeznom politikom i unaprjeđujući viziju sovjetskog carstva⁴ (Dailyhistory.org, 2019).

Četvrto, uspostava režima sovjetskog stila u Istočnoj Europi potkraj rata. Staljin je, poučen poviješću koju je revno proučavao, najveću paranoju imao vezano uz opetovane napade i invazije na Rusiju. Iz tog je razloga imao neutaživu glad za teritorijem, napose okolnim zemljama kojima je po završetku rata nametnut komunistički sustav. Dva su primarna razloga zbog kojih se Staljin okružio komunističkim susjedima: prvo, znao je da će prijateljski nastrojene susjedne zemlje služiti kao tampon-zone za ublažavanje napada na Sovjetski Savez i drugo, znao je da će te iste zemlje manje vjerojatno asistirati neprijateljima izvana u slučaju napada. Dok je istovremeno pregovarao sa svojim saveznicima, Amerikancima i Britancima, ove je mjere poduzeo upravo u svrhu zaštite od njih samih jer je, kao i svi ostali komunisti, smatrao da je sukob između kapitalizma i komunizma neizbježan (Dailyhistory.org, 2019).

Peto, širenje komunizma i izgradnja Sovjetskog Carstva u Europi. Staljinova je komunistička doktrina, utemeljena na marksizmu i staljinističkim alternacijama, predviđala globalnu revoluciju kojom će sve nacije svijeta postati komunističke te da će se vlasništvo i bogatstvo raspodjeljivati jednako, što će transformirati čovječanstvo dokinuti eksploataciju i konflikte. Prema tome, Staljin je podržavao sve komunističke partije u Istočnoj Europi te je organizirao hinjene državne udare u zemljama poput Bugarske, Rumunjske i Mađarske kako bi se s vlasti smijenile prozapadnjačke izabrane vlade i umjesto njih postavile prosovjetske. Napose je pazio da te iste vlade budu odane vrsti komunizma koju je stvorio upravo on. To je

---

⁴ Staljin je jedna od notorno fascinantnih ličnosti u polju psihologije i političke psihologije. Njegovi su postupci uvelike bili pod utjecajem vlastitih percepcija na osobnoj razini, do te mjere da je puno odluka bilo doneseno pod snažnom paranojom. Osobni dnevnici glavnih sovjetskih političkih aktera, zapisi s tajnih sastanaka i svjedočanstva Staljinovih poznanika obiluju karakterizacijom sovjetskog vođe kao osobe s "vrlo osjetljivim samopouzdanjem" koji pati od paranoje i koji toliko idealizira sebe da poistovjećuje sebe sa svojim režimom i obrnuto. Drugim riječima, onaj tko je bio njegov osobni neprijatelj, bio je i neprijatelj države (Birt, 1993: 607-608).

izazvalo osude sa Zapada, pogotovo iz Washingtona, što je Moskvu centriralo kao središnjeg neprijatelja postratnog svijeta. Nadalje, sovjetski je diktator imao nadimak 'Crveni Car', kojeg je zaslužio svojom vizijom izgradnje Sovjetskog Carstva. Smatrajući da je SSSR gotovo samostalno pobijedio Njemačku, bio je uvjeren kako Sovjeti imaju pravo dominirati nad manjim zemljama. Motiv dominacije nije bio samo politički, nego i ekonomski; htio je uspostaviti marionetske države u Istočnoj Europi koje će snabdijevati Savez dobrima i resursima. Staljinova dominacija nad Istočnom Europom je naljutila Zapad i bila je doprinoseći faktor u početku Hladnog rata (Dailyhistory.org, 2019).

4. Atomske bombe i početak Hladnog rata

Godine 1945., pri samom završetku Drugog svjetskog rata, preminuo je američki predsjednik F. D. Roosevelt, koji je navigirao američkom politikom tijekom najgorih razdoblja u povijesti, počevši od Velike depresije pa sve do samoga kraja rata. Naslijedio ga je Harry S. Truman, koji je imao težak zadatak privođenja rata kraju te ponovne izgradnje gotovo postapokaliptičnog svijeta. Glavni je problem, naravno, bilo pitanje koja će velesila nametnuti svoju moć, ideologiju i mehanizme u svrhu uspostave svjetskog mira. Međutim, za razliku od svih prethodnih konvencionalnih ratova, Drugi svjetski rat, a posljedično i Hladni rat, su imali jednu vrlo važnu, dotad neiskorištenu komponentu: nuklearno oružje. Amerikanci su bili prvi koji su iskoristili tu energiju u praksi, bacivši nevjerojatno moćne atomske bombe na Hiroshimu i Nagasaki. Taj čin je imao dvostruki značaj: efektivan kraj rata te demonstraciju ogromne moći SAD-a koja bi mogla natjerati Sovjete da promisle o politikama koje su planirali provoditi u Njemačkoj (Leffler i Painter, 2005: 58).

Potencijal atomske bombe je bio ogroman, ali bio je primarno promatran kao političko, diplomatsko i retoričko oružje, a ne kao surova stvarnost koja bi se mogla ostvariti.⁵ Smatra se da je Roosevelt imao određene planove vezane uz atomsko oružje i vanjsku politiku, napose prema Sovjetima, koji nisu bili izričito izjašnjeni, ali je zabilježeno koliku je diplomatsku važnost pridavao istome. Bio je oprezan u oslanjanju na atomske bombe kao stvarno oružje tijekom rata, ali je uložio trud u razvitak postratne diplomacije ukoliko bi se bombe zaista iskoristile. Dok su ga neki stručnjaci odgovarali od korištenja atomskog potencijala, znanstvenici bliski predsjedniku su ga nastojali nagovoriti na stvaranje postratnih atomskih politika u svrhu kreacije međunarodnog sustava na čelu sa Sjedinjenim Državama. Dodatni

---

⁵ Doktrina međusobnog zajamčenog uništenja (eng. Mutually Assured Destruction, MAD) bila je jedno od ograničenja potpunoj eskalaciji Hladnog rata. Stručnjaci smatraju da je upravo ta doktrina uzrokovala dugo primirje između supersila, budući da su obje bile svjesne da nakon toga više ne bi bilo povratka. Iz tog razloga nuklearno oružje je ostala opasna mogućnost i sredstvo taktike zastrašivanja (Thompson, 2011: 149).

poticaj Roosevelt je dobio od Churchilla, koji je držao kako bi se predsjednik trebao držati Anglo-Američkog atomskog monopola kao snažne okosnice protiv neprijateljskih ambicija drugih nacija, u prvom redu Sovjetskog Saveza. Zbog preuranjene smrti, nejasno je kakve su točno Rooseveltove zamišljene politike bile, ali je sigurno kako je više bio usmjeren ka Churchillovim antisovjetskim pogledima. Roosevelt sigurno jest htio sporazumni postratni svijet, ali usprkos dobrim namjerama i napornom radu uloženom u takav scenarij, ipak nije imao previše vjere u takav ishod. Njegov nedostatak povjerenja se odražavao u činjenici kako je pripisivao veliku diplomatsku ulogu nuklearnom oružju (Leffler i Painter, 2005: 58-60).

Anglo-Američki atomski sporazum o nuklearnoj energiji je sam po sebi donosio teškoće: dok su Amerikanci bili nevoljki podijeliti informacije i znanja o toj destruktivnoj energiji, Britanci su zahtijevali jednakost u suradnji u svrhu obrane vlastite nacionalne sigurnosti, pogotovo protiv Sovjeta. Prema tome, Roosevelt se suočio s dilemama: s jedne strane, mogao je nastaviti isključivati Sovjete iz bilo kakvih informacija o razvitku nuklearnih bombi, što bi osiguralo američku postratnu vojnu dominaciju, ali to bi moglo ojačati sovjetsko nepovjerenje i skepticizam. S druge strane, Roosevelt bi mogao upotrijebiti atomsku bombu kao projekt suradnje tako što bi informirao Staljina o planovima za bombe, nadajući se da će to dovesti do zajedničke kontrole nad nuklearnom energijom, što nije imalo velikih izgleda za ostvarenje. Predsjednik je bio svjestan da su Sovjeti već na svoj način – kroz špijunažu – saznavali informacije o atomskim bombama u Americi, na što Roosevelt nije reagirao. Naprotiv, on je stajao iza svoje obećane potpore Churchillu, vezano uz britansku monopolističku, antisovjetsku politiku. Primjerice, 1944. Roosevelt i Churchill su potpisali Sporazum i Izjavu o povjerenju koja je nalagala da će SAD i Velika Britanija surađivati u iskorištavanju i kontroliranju raspoloživih zaliha uranija i torija tijekom i nakon rata. Ta vrsta ugovorne obveze je dala do znanja da su Sjedinjene Države stajale uz britanske stavove (Leffler i Painter, 2005: 60-64).

Analitičari se uglavnom slažu oko važnosti Konferencije u Jalti i Druge kvebečke konferencije za početak Hladnog rata, ali često ne daju dovoljno važnosti Rooseveltovim i Churchillovim postkonferencijskim razgovorima u Hyde Parku, u Rooseveltovom domu. Stvoren je Hyde Park Aide Memoar, koji je služio kao dopunska isprava američko-britanske suradnje u kontroli nuklearnog oružja u postratnom svijetu. Dvojica vođa su zaključili kako će se suradnja nastaviti i nakon poraza Japana, sve dok se zajednički ne odluči drugačije. Naime, Churchill i Roosevelt su smatrali kako ne postoji šansa za svjetski mir ukoliko se nadzor nad nuklearnim oružjem preda cijelome svijetu. Naprotiv, prema njima je postojala apsolutna nužnost za uspostavu "globalnih policajaca" koji će vršiti kontrolu i čuvati stabilnost. Taj je

lajtmotiv bio prisutan i na Prvoj kvebečkoj konferenciji, kao i na Drugoj, mjesec dana kasnije (Leffler i Painter, 2005: 65).

Rooseveltov nasljednik Harry S. Truman je u rukama imao niz vojnih i diplomatskih politika vezanih uz atomsku energiju, koje su uključivale djelomično formulirane namjere, nekoliko obveza prema Churchillu i pretpostavku da bi atomska bomba bila legitimno oružje u borbi protiv Japana. Ipak, nijedna politika nije bila u potpunosti dogovorena. Prema Kvebečkom sporazumu, Predsjednik je imao slobodu odlučivati o komercijalnim aspektima "atomskog partnerstva" prema vlastitoj interpretaciji ispravnosti. Prethodno tomu, Roosevelt nije obavijestio svoje savjetnike o atomskoj energiji o potpisivanju Hyde Park Memoara, zbog čega je Truman stajao na klimavim nogama svoje nesigurne pozicije i bio je zasjenjen prestižem svog prethodnika. Budući da Roosevelt nije htio otvoriti pregovore sa Sovjetima oko međunarodne kontrole nad nuklearnim oružjem, niti se previše bunio oko uporabe bombi, Trumanu bi bila potrebna velika politička hrabrost da promijeni takav tijek politika. Trumanova atomska ostavština jest podrazumijevala niz opcija na raspolaganju, ali je ultimativno bila ograničena prethodno konstruiranim uvjetima (Leffler i Painter, 2005: 65-66).

Do kraja rata se formirao najutjecajniji i najprošireniji stav prema bombi kao o potencijalnom alatu diplomacije. U ljeto 1945., činilo se kao da je cijeli svijet prihvatio kako su zaključenje rata i posljedični mir ovisili o uspješnosti atomskog napada na Japan. Kada je Truman dobio obavijest o uspješnosti atomskih pokusa, bio je vidljivo uzbuđen. Samo tri tjedna nakon što su se testovi pokazali uspješnima u dokazivanju destruktivnog potencijala bombi, izvršen je napad na Hiroshimu. Truman je tada izjavio da se dogodila najveća stvar u povijesti. Nije bila stvar samo u diplomatskoj nadmoći i ratnoj dominaciji; američki su atomski zagovaratelji i diplomatski vođe smatrali da će ovakav postupak i razvoj dotad neviđene znanosti definitivno pridonijeti američkoj tehnologiji, znanstvenim naprecima i industriji u tom "novom svijetu". Međutim, način na koji bi se to postiglo je bio nejasan i nedefiniran. Ratna je pretpostavka u vezi atomske bombe bila ta da će Sovjeti učiniti sve – odreći se važnih geografskih, političkih i ideoloških ciljeva, samo da bi se neutralizirala prijetnja koju je predstavljala ova nova vrsta oružja. Kao rezultat te pretpostavke, američka je postratna diplomacija uvelike propatila. Naime, bilo je pogrešno vjerovati da će svijet povjerovati u ideju ukidanja takvog oružja putem međunarodnih sporazuma, pod vodstvom supersile koja je bila spremna u tajnosti osmisliti i upotrijebiti oružje koje je nekoliko milijuna puta snažnije od dotada postojećih. Drugim riječima, Sjedinjenim Državama nitko nije vjerovao, a njihova uloga svjetskog policajca je dovedena u pitanje. Hiroshima i Nagasaki su obilježili američku povijest i međunarodne odnose na takav način da su percipirani kao barbari koji neumoljivo prisiljavaju

promjene i dramatične ishode. Tako je američka diplomacija, temeljena na potencijalu i destruktivnosti atomske bombe, utjecala na nastanak Hladnog rata (Leffler i Painter, 2005: 66-68).

4.1.Sovjeti i atomska energija

Sve donedavno nije bilo u potpunosti jasno kako je Staljin percipirao pojavu atomske bombe, ali novija otkrića upućuju na to da je bio vrlo svjestan događanja u Sjedinjenim Državama. Neki autori smatraju da američka nuklearna aktivnost nije utjecala na smjer i oblik Staljinovih politika, iako je on odmah po saznanju krenuo u utrku naoružanja sa zapadnjačkim protivnikom. Angažirao je velik broj svojih najpovjerljivijih suradnika za sofisticiranu izradu vlastite destruktivne moći, a preko oceana je imao mnoštvo špijuna koji su svakodnevno obavještavali Moskvu. David Holloway, profesor političkih znanosti i međunarodne povijesti sa Sveučilišta Stanford, je u svojoj knjizi *Staljin i bomba* analizirao Staljinovo razmišljanje, nadograđivši tako svoje istraživanje o sovjetskoj utrci za naoružanjem. Istaknuo je kako je razmišljanje ovog diktatora bilo vrlo kompleksno; vjerovao je da je atomska bomba izuzetno moćan, novi faktor u međunarodnoj politici, ali to ga je vjerovanje i ograničavalo i činilo ga manje suradljivim (Leffler i Painter, 2005: 72).

Po završetku Drugog svjetskog rata, Staljin je vjerovao kako će međunarodni odnosi nalikovati na onakve kakvi su bili u međuratnom razdoblju; Njemačka i Japan će se izdići iz poraza, svjetski kapitalizam će doživjeti krizu, zbog čega će se pokazati ekstremne razlike između vodećih kapitalističkih zemalja, a na kraju će sigurno doći do novog svjetskog rata. Zato je smatrao da Sovjetski Savez mora biti spreman, budući da je bio uvučen u sve ratove do sada. Atomska bomba nije promijenila njegovo mišljenje o tijeku rata i postratnom poretku, ali je otvorila novu svijest o postojanju izuzetno moćnog oružja i, ujedno, strateške prednosti. Nakon Hirošime, Staljin nije smatrao da će odmah doći do rata. Atomska mu je diplomacija predstavljala veću prijetnju – smatrao da je se njome služi kao alatom zastrašivanja, a poznato je kako nije dopuštao da Sovjetski Savez izgleda zastrašeno i slabašno. Smatrao je Trumanovu doktrinu i Marshallov plan kao sredstvo za povećanje američkog utjecaja u Europi i istovremeno slabljenje sovjetskog, ali nije ih vidio kao potencijalne uzroke rata. Godine 1947., u Moskvi je održano Vijeće ministara, gdje su se sastali predstavnici Sjedinjenih Država, Sovjetskog Saveza, Francuske, Kine i Ujedinjenog Kraljevstva. Glavna je tema, naravno, bila Njemačka. Budući da se Hladni rat već formirao, nije postignut nikakav dogovor. General George Marshall je zaključio kako Staljinu odgovara politička stagnacija i pogoršanje ekonomskog stanja u zapadnoj Europi pa je po povratku u Washington dao naputak Georgeu

Kennanu da osmisli plan za Europu. Marshall je 1947. prvi put spomenuo ideju o financijskoj pomoći Europi, iako detaljan plan još uvijek nije postojao. Ta zamisao nije isključivala Sovjete, ali oni su na sastanku s Britancima i Francuzima nastojali sklopiti dogovor oko pomoći Europi izvan dohvata Sjedinjenih Država. Kada su sovjetski sugovornici odbili pristati na uvjete, Sovjetski je Savez zaključio kako Britanci i Francuzi nastoje biti američke marionete koje će omogućiti uspostavu nove organizacije koja će narušavati suverenitet europskih država (Leffler i Painter, 2005: 73-75).

Ždanovljev izvještaj o međunarodnoj situaciji je bio jedan od ključnih izvještaja koji su utjecali na Staljine i time formirali sovjetsku vanjsku politiku. Isticao je kako su Trumanova doktrina i Marshallov plan bili pažljivo smišljeni dio plana da se zapadnoeuropske države dovedu pod američku kontrolu; Trumanova doktrina je bila pokušaj da se zaplaše istočnoeuropske zemlje, a Marshallov plan je smišljen da namami države u okove "pomoći". Iako je isticao opasnost od izbijanja rata, Ždanov je stajao pri tome da je mogućnost njegova izbijanja jednako mala koliko i velika – naime, narodi svijeta nisu htjeli rat, ni komunistički ni kapitalistički. Komunističkoj radnoj klasi, smatrao je, najveću prijetnju je predstavljalo vlastito podcjenjivanje mogućnosti i moći neprijatelja. Staljin je odobrio ovaj izvještaj koji ga je natjerao na zaoštavanje sovjetskog stava, ali bio je voljan ići do određene granice izravne konfrontacije; cilj mu je bio pritisnuti zapadnoeuropske zemlje, a ne uzrokovati klasne ratove koji bi doveli do revolucije. Slijedom toga, došlo je do štrajkova u Francuskoj i Italiji u jesen 1947. godine, ali budući da su komunističke partije potisnute iz koalicijskih vlada, štrajkovi nisu polučili uspjeh protiv Marshallova plana. Nakon dva mjeseca otpora, Staljin je naredio francuskim i talijanskim komunističkim vođama da obuzdaju svoje pristaše i povuku se iz sukoba, iz straha od građanskih ratova (Leffler i Painter, 2005: 75-76).

Tijekom rata, Staljin je tolerirao to da komunisti različitih zemalja idu vlastitim komunističkim putem, ali u jeku situacije napetosti i navale zapadnjačke doktrine, odlučio je učvrstiti sovjetski položaj u Istočnoj Europi kroz zamjenu koalicijskih vlada komunističkim monopolom moći. Najdramatičniji primjer toga se dogodio u rano proljeće 1948. u Pragu, kada su komunisti, koji su već bili dijelom vlade, preuzeli potpunu kontrolu. Situacija s Jugoslavijom je bila drugačija. Naime, jugoslavenski su komunisti došli na vlast vlastitim naporima, što im je pružilo samostalnost i samouvjerenost koju druge komunističke zemlje pod sovjetskim okriljem nisu imale. Staljin je postao svjestan problematičnosti Jugoslavije kada je ova obećala poslati trupe u Albaniju da čuvaju granicu s Grčkom. Sovjetski je diktator odmah poslao upozorenje Beogradu da bi takav čin mogao izazvati zapadnjake na vojnu intervenciju pod izgovorom "očuvanja albanske neovisnosti". Štoviše, bio je šokiran što su Jugoslaveni potegnuli

takvu igraću kartu bez da obavijeste Sovjete. Čak i nakon sastančenja s jugoslavenskom delegacijom, nije došlo do uniformnog viđenja vanjske politike, zbog čega je Staljin pozvao jugoslavenske komuniste da svrgnu Tita s vlasti. Bilo je to naivno vjerovanje da će "zdrava", odnosno prosovjetska politika zamijeniti Tita u korist nekoga poslušnijeg (Leffler i Painter, 2005: 76-77).

Do kraja 1947., Hladni rat je zaista počeo. Sovjetski partijski komitet nije vjerovao da je rat neposredan, ali postojali su planovi za pojačanu proizvodnju oružja i snaga. Sovjeti su nastavili promatrati atomsku bombu kao politički alat, a ne vojni. Vjačeslav Molotov, jedan od ključnih sovjetskih diplomata i Staljinovih štićenika, je u govoru krajem 1947. izjavio kako Amerikanci nemaju vjere sami u sebe i svoje snage, već da tu istu vjeru stavljaju u tajno oružje atomske bombe, koje je u biti odavno prestalo biti tajno. Trumanov kabinet nije bio zabrinut sovjetskim samopouzdanjem, a oba su suprotstavljena tabora nastavila s vlastitim shvaćanjem međunarodne situacije. Prva se nuklearna kriza dogodila vrlo brzo, u lipnju 1948., u Berlinu. Njemačko pitanje je zauzelo središnju pozornicu u procesu raspodjele Europe. Na sastanku ministara u Londonu krajem 1947., Molotov je i dalje zagovarao reparacije i četverostruko upravljanje pokrajinom Ruhr te isticao nužnost čisto njemačke vlade koja će ispregovarati mir između Saveznika. Takve su namjere bile sumnjičavo promatrane od strane Britanije i Sjedinjenih Država, koje su strahovale od toga da će ujedinjena Njemačka pasti pod sovjetsko pokroviteljstvo. Kasniji sastanci zapadnoeuropskih zemalja su donijeli preliminarne dogovore oko njemačkog pitanja, od kojih je najvažnija točka bila odbacivanje četverostruke vladavine. Sovjeti su protestirali protiv takvih poteza, tvrdeći da se time krši Potsdamski sporazum o formiranju ujedinjene, demokratske njemačke države. Nadalje, zapadne sile su obavijestile SSSR o uvođenju nove valute, njemačke marke, koja će zamijeniti reichsmarku. Sovjeti su smatrali da je to ilegalno i da će taj potez još više podijeliti Njemačku. Zato je SSSR doveo novu valutu u Berlin, blokirao željezničke, cestovne i vodne puteve do Berlina. Bila je to Staljinova igra kojom je nastojao spriječiti stvaranje odvojene Zapadne Njemačke ili natjerati zapadnjake da odustanu od Zapadnog Berlina. Još jedna opća svrha je bila pokazati zapadu da se Sovjete ne može uplašiti, što je bio motiv koji se protezao tijekom čitavog Hladnog rata. Smatralo se da, kada bi se zapadnim silama dopustilo neometano stvaranje Zapadne Njemačke, to bi prikazalo SSSR kao slabog protivnika (Leffler i Painter, 2005: 77-79).

Blokada Berlina je Zapadu priuštila pravu dilemu: ako prihvate takvo stanje, morat će se odreći Zapadnog Berlina; ako popuste u njemačkom pitanju, unazadit će vlastite planove za postratnu Europu; ako silom pokušaju ukloniti blokadu, riskirat će rat. Istovremeno, Staljin nije nastojao blokadom pokrenuti rat; taj je potez bio klasičan primjer niskorizične, a visoko

isplative igre. Zapadne su sile organizirale zračni prijevoz zaliha zapadnim sektorima Berlina, što je prošlo vrlo uspješno te su shvatili da se ne moraju okretati oružju za očuvanje svoje pozicije. Tada je Staljin bio u dilemi: dopustiti zračni prijevoz i tako odustati od svojih političkih ciljeva ili zaustaviti zračni most te riskirati izbijanje rata. Na kraju nije učinio ništa (Leffler i Painter, 2005: 79-80).

Staljinov stav prema atomskoj bombi je bio uračunat u kalkulaciju rizika. Smatrao je ovo oružje vrlo, vrlo moćnim i vrijednim divljenja. Ipak, američki monopol nad bombom ga nije spriječio da izvrši blokadu. Taj atomski element se počeo naočigled provlačiti kroz čitavu priču kada je Truman, naizgled nevino, naredio otpremanje dvaju bombarderskih aviona u Britaniju. U javnost se dalo natuknuti kako su avioni sposobni nositi nuklearno oružje i da ga vjerojatno i prevoze. Pa iako ovaj potez nije bio usmjeren protiv Sovjeta, služio je kao podsjetnik da Amerikanci imaju atomsku bombu dok ju Sovjeti nemaju. To je oblik političkog ponašanja zasnovan na zastrašivanju, a ne na prisili. Staljin nije pokušao zaustaviti zračne putanje zapadnih sila, bilo zbog vlastitih strategija, bilo zbog straha. Ipak, kroz nekoliko tjedana je primio američke, britanske i francuske izaslanike u Kremlj, gdje je zauzeo pomirljiv ton, vjerujući da će blokada i dalje biti efektivna. Istaknuo je kako mu nije namjera izgnati zapadnjačke trupe iz grada, nego da je zabrinut zbog uvođenja nove valute i londonskog programa za stvaranje Zapadne Njemačke. Odredio je dva uvjeta za podizanje blokade: valuta koja se koristila u sovjetskoj zoni Berlina mora se koristiti i u zapadnjačkim sektorima te odgađanje Londonskog protokola sve dok se četiri sile ne dogovore oko bazičnih pitanja vezanih uz Njemačku. Sastančenje nije urodilo plodom ni za jednu stranu. Ipak, Staljin nije pokušao spriječiti stvaranje Zapadne Njemačke, koja je uspostavljena 1. rujna 1949. Nije uspio ni maknuti zapadnjački utjecaj iz Berlina. Međutim, nije odustao od tvrdnje da Saveznici nemaju legalno pravo biti u Berlinu, a to je pitanje opstalo i bilo oživljeno nešto kasnije (Leffler i Painter, 2005: 80-82). Tako je Staljin kroz prvu nuklearnu krizu Hladnoga rata pokazao kako ga nije strah igrati se s vatrom, iako je bio vrlo svjestan ograničenja takve igre. Intenzitet ustrajnosti obaju tabora je ovisio o potezima suparničke strane, baš kao u igri šaha. Međutim, nuklearna partija šaha je imala puno veće uloge i neopisivo značajnije posljedice.

4.2. Rat živaca

Prvi sovjetski pokusi na atomskoj bombi su se dogodili u kolovozu 1949., ali svijet je za njih saznao tek nekoliko tjedana kasnije, kada je Truman rekao da Sjedinjene Države imaju dokaze o atomskim eksplozijama na teritoriju SSSR-a. Pitanje mira i rata je sada bilo oštrije nego prijašnjih godina jer je Staljin te i iduće godine započeo s velikim vojnim naoružanjem;

povećao je sovjetske snage u Njemačkoj; osnažio vojsku u Istočnoj Europi; pokrenuo novi program mornarice; naredio izgradnju interkontinentalnih bombarderskih aviona. Međutim, nekoliko godina je moralo proći da bi te mjere urodile plodom. U međuvremenu je situacija bila vrlo napeta. Memoari Nikite Hruščova su otkrili da su ti ekstenzivni postupci bili rezultat Staljinova straha od napada kapitalističkih zemalja. Postojao je veliki osjećaj vojne inferiornosti i anksioznosti oko mogućnosti rata (Leffler i Painter, 2005: 85-86).

Ne postoje dokazi da bi u drugačijem scenariju, scenariju bez bombe, vanjskopolitička slika svijeta izgledala drugačije. Ne može se dokazati da bi Sjedinjene Države mogle atomskom bombom prisiliti Sovjete da čine ono što ne žele. Atomska diplomacija nije polučila rezultata u povlačenju sovjetskih sila iz Irana 1946., a nema ni dovoljno dokaza da je atomska bomba odvratila Sovjete od invazije Zapadne Europe. Istovremeno se ne može ni zaključiti je li Staljin planirao izvršiti invaziju na Zapadnu Europu, osim u slučaju velikog rata. Ono što se može pokazati jest da je njegova ukupna politika bila bazirana na nevoljkosti uplitanja u takav rat, i to ne samo zato što je Amerika posjedovala atomsko oružje. Stav prema bombi sovjetskog diktatora je bio baziran na dva principa: na konceptu "rata živaca" i ideje "ograničenja." Prvi je princip bio temeljen na pretpostavci da će Sjedinjene Države iskoristiti bombu kao način da zastraše Sovjete i nametnu svoju viziju postratnog poretka, pogotovo nakon Hiroshime. Ključno je, dakle, bilo pokazati da SSSR ne strahuje i da je čvrst u svom cilju. To je ponekad značilo nužno pritiskanje Zapada i podizanje međunarodnih tenzija. Cilj je bio natjerati Zapad da uvidi kako su Sovjeti tvrdoglavi, nepopustljivi i da ih nije briga za posljedice ako ih se previše pritisne, čak i ako druge velesile ne pristanu na njihove zahtjeve. Jedna velika posljedica se izrodila iz takvog pristupa: Zapad je počeo smatrati SSSR velikom ekspanzionističkom prijetnjom te su formirali NATO kao način obrane. Drugi princip djelovanja, ideja ograničenja, je služio kao sustav kočnica u "ratu živaca". Staljin nije htio rat sa Zapadom, smatrajući da Sovjetski savez nije bio dovoljno jak za takvo što. Iz tog je razloga odlučio voditi oštru igru, ali i nametnuti ograničenje takvoj igri. Sam je sebi nametnuo svijest o tome što znači otići predaleko te su zbog toga postojala ograničenja koja su se najbolje mogla vidjeti u Berlinskoj krizi 1948. Usprkos tomu što je atomska bomba kao stvarna prijetnja ušla u igru nešto kasnije, i u ranim je fazama imala dvostruki oprečni učinak: ograničavala je Sovjete u uporabi sile zbog straha od rata, a istovremeno je učinila SSSR manje spremnim na suradnju i kompromis zbog straha od slabosti (Leffler i Painter, 2005: 86-87).

5. Krize koje su obilježile Hladni rat

Razdoblje hladnoratovske napetosti i zategnutih odnosa je potrajalo preko četiri desetljeća. Činilo se kao da je raspoloženje negativnog iščekivanja postala svakodneвица u političkim odnosima, ali i u svakodnevnom životu običnih građana. Međutim, to razdoblje nije bilo obilježeno pravocrtnim popuštanjem napetosti pred sam kraj rata; niz je globalnih vojnih kriza gotovo gurnuo svijet u ponor najgoreg sukoba u povijesti čovječanstva. Počevši od Iranske krize 1946. godine, koja je obilježila početak rata, do ratova u bivšoj Jugoslaviji te pokušaja rušenja vlasti u Sovjetskom savezu 1991. godine, Hladni rat je čovječanstvo obavio u svojevrsni veo nesigurnosti. U ovom poglavlju i svim njegovim potpoglavljima je riječ o povijesno-političkom tijeku kriza koje su gotovo izazvale eskalaciju bipolarnog svijeta. Osim već spomenute Prve berlinske krize, u nastavku slijedi popis kriza koje su obrađene u predstojećim potpoglavljima.

- 1) Iranska ili Azerbajdžanska kriza, 1946. godine.
- 2) Korejski rat, od 1950. do 1953. godine.
- 3) Sueska kriza, 1956. godine.
- 4) Mađarska revolucija, 1956. godine.
- 5) Druga berlinska kriza, 1961. godine.
- 6) Kubanska kriza, 1962. godine.
- 7) Praško proljeće, 1968. godine.
- 8) Kriza europskih projektila, od 1977. do 1987. godine.

5.1. Iranska kriza

Ova je kriza označila početak Hladnog rata i napetosti između dva suprotstavljena tabora. Nazvana i Azerbajdžanskom krizom, izbila je krajem 1945. i imala je dalekosežne posljedice. Obuhvaćala je prostore Irana i Azerbajdžana, strateške lokacije dvaju zaraćenih strana. Američki interes u Iranu je bio djelomično zbog važne geostrateške lokacije, a djelomično zbog nafte. Sovjetski su razlozi bili slični: Iran je bio važan i zbog nafte i zbog mogućnosti sovjetske ekspanzije. Kako je Iran gospodarski rastao od prihoda od nafte, postajao je i sve veće tržište, posebice za američke gospodarstvenike. Iranci su na početku smatrali Sjedinjene Države kao svojevrsnog zaštitnika i saveznika koji će obraniti suverenitet Irana od najezde povijesnih neprijatelja – Britanaca i Sovjeta. S te dvije sile Iran je ratovao već u 19. i ranom 20. stoljeću, pri čemu je izgubio značajne dijelove teritorija, primarno u korist Rusije. I Britanija i Rusija su se značajno uplitale u iransku unutarnju politiku, tržište i razmjenu, zbog čega je Iran već u 19. stoljeću nastojao pronaći "državu pokroviteljicu" koja će stati na kraj

takvim vanjskim uplitanjima, a najčešće su to bile Njemačka i Francuska. Kada su Sjedinjene Države postale velik igrač na međunarodnoj sceni, Iran se oprezno okrenuo i njima, ali taj je odnos bio zategnut od samog početka (Bakhash, 2009).

Slika 2. Karta Irana s podijeljenim britanskim i ruskim utjecajem

Izvor: mideastcartoonhistory.com

Kada je izbio Drugi svjetski rat, Iran je odlučio proglasiti neutralnost, ali Britanci i Rusi su u kolovozu 1941. svejedno izvršili invaziju na Iran iz dva razloga. Prvo, Iran je imao bliske odnose s Njemačkom, zbog čega su Velika Britanija i Rusija strahovale za svoje ključne naftne točke. Drugo, kada je Hitler izvršio invaziju na Rusiju u proljeće 1941., Saveznici su trebali iranski teritorij za prijevoz potrepština do ruske vojske. Ni očuvanje nafte ni opskrbljivanje Rusije ne bi bilo moguće da je Iran ostao neutralan. Vlada, šah, je odstupio i na tron je postavljen njegov sin. Ovakva situacija je dovela i američke trupe u Iran, kako bi osigurali potrepštine koje su se prevozile preko Perzijskog zaljeva preko iranskog teritorija do SSSR-a. Novi je šah u Amerikancima vidio priliku za zaštitu od dvije okupacijske sile te se posebno trudio uspostaviti dobre odnose. Sjedinjene Države se tome nisu protivile i od samog početka su davale Iranu veliku podršku; dokaz tomu je činjenica da su SAD bile te koje nagovorile Rusiju i Britaniju da povuku svoje trupe iz Irana unutar prvih šest mjeseci nakon završetka rata. Međutim, situacija se zakomplicirala u Azerbajdžanu (Bakhash, 2009).

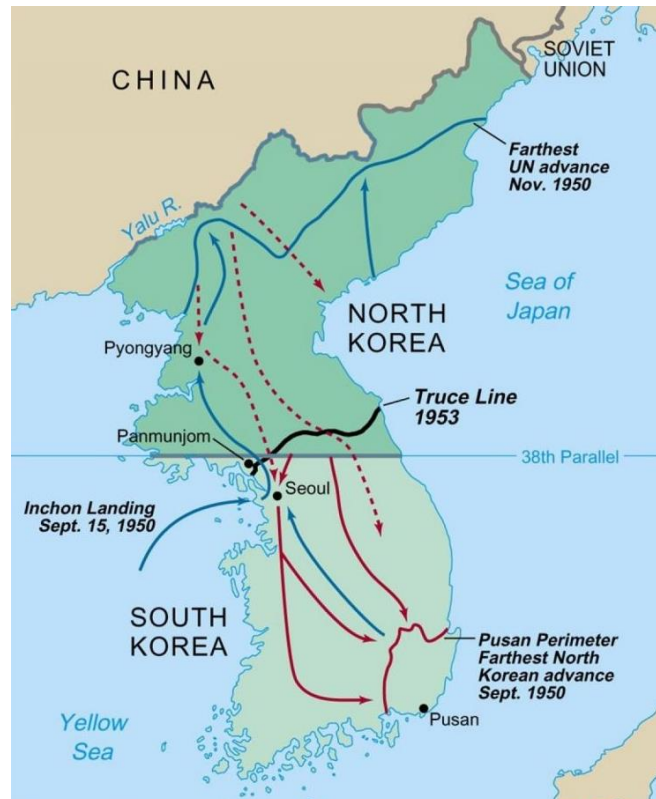
Općenito, rat je Iranu donio mnoge probleme, posebice oskudicu hrane i ostalih nužnih potrepština. Kao i u mnogim postratnim područjima, ogromna je inflacija pogađala siromašnije slojeve društva, dok su se pružatelji osnovnih potrepština bogatili. Strane trupe u zemlji nisu pridonijele općem raspoloženju; povećao se osjećaj ksenofobije i nacionalizma. Vladavina šaha je ograničena, a ponovno je oživljena stranačka funkcija. Komunistička Tudeh stranka je vrlo aktivno nastojala organizirati i aktivirati radnike te je pozivala na ekonomsku i socijalnu reformu. Iran i SSSR su se sukobljavali oko niza pitanja, ali ponajviše oko koncesija na naftu. Naime, još 1944. godine Amerikanci su pokušali ispregovarati koncesiju na naftu, a istovremeno su Sovjeti zahtijevali koncesiju na jugu, u pet provincija. Međutim, tomu je na kraj stao medžlis, koji je vladi zabranio pregovaranje o koncesijama sve do kraja rata. To je natjeralo Sovjete na tešku propagandnu bitku protiv vlade, što je Tudeh podržavao. U prosincu 1945., Azerbajdžanska demokratska stranka je proglasila osnivanje autonomne republike, a isto su učinili i u Kurdistanu, kada je proglašena Kurdska Republika Mahabad. Sovjeti su podržavali ovaj postupak te su zadržali svoje trupe u tim regijama te istovremeno sprječavali vladinu vojsku da proдре u Azerbajdžan i Kurdistan. Sovjeti su nastavili vršiti pritisak na Iran, dok su se američke i britanske trupe povukle, sukladno sporazumu. Kako bi natjerao Staljina da povuče svoje trupe, premijer Irana je pristao predati naftnu koncesiju medžlisu i ispregovarati miran sporazum oko Azerbajdžanske krize. U travnju 1946. iranska je vlada potpisala naftni sporazum sa Sovjetskim Savezom, a mjesec dana kasnije je SSSR povukao svoje trupe s iranskog teritorija, ponajviše zbog pritiska Sjedinjenih Država, Britanije i UN-a (Globalsecurity.org, 2020).

5.2.Korejski rat

U lipnju 1950. godine 75,000 sjevernokorejskih vojnika je prešlo južnokorejsku granicu i time označilo početak Korejskog rata. Sjeverna Koreja je imala podršku Sovjeta, a Južna Koreja podršku Zapada. Ova je invazija bila prva vojna akcija u Hladnom ratu i prva ozbiljna vojna napetost. Okolnosti nastale prije ovog sukoba su izuzetno bitne za razumijevanje pozadine rata. Naime, prije Drugog svjetskog rata, Koreja je pala u japanske ruke. Nakon rata, Saveznici su podijelili Koreju u dvije nacije, razgraničivši ih po 38. paraleli. Američke su snage okupirale jug te stvorili kapitalističko društvo, a Sovjeti su na sjeveru kreirali komunistički sustav. Sjeverna Koreja je 1950. godine vojnom akcijom pokušala ujediniti dvije Koreje pod zajedničkim komunističkim sistemom. Potporu jugu je dalo preko dvadeset zemalja, dok je Sjevernu Koreju podupirali SSSR i Kina. Samo mjesec dana nakon poteza Sjeverne Koreje, američke su snage bile stacionirane u Južnoj Koreji. Zašto su se Sjedinjene Države uključile u

Korejski rat? Godine 1947., Truman je objavio svoju doktrinu prema kojoj Sjedinjene Države odlučno stupaju u borbu protiv komunizma i njegovo obuzdavanje. Kada je sjevernokorejska vojska ušla u Južnu Koreju, Amerika je intervenirala kako se komunizam ne bi proširio na ostatak Azije putem SSSR-a i Kine. Zbog američke intervencije i poziva na pomoć, podršku su pružile i ostale članice Ujedinjenih naroda (History.com, 2019).

Slika 3. Karta Korejskog poluotoka s prikazom vojnog napredovanja zaraćenih strana

Izvor: Accessgenealogy.com

Trumanova doktrina, prvenstveno smišljena kao ekonomski plan pomoći Grčkoj i Turskoj od utjecaja komunizma, je poprimila svoj globalni karakter iza koje je stajala gotovo cijela liberalna i kapitalistička zajednica. To je značilo da je borba protiv komunizma, sa Sjedinjenim Državama na čelu, obuhvatila nove teritorije koje je valjalo obraniti od najezde komunističkog zla. Kako je sam Truman izjavio: "Smatrao sam sigurnim da, ako bi se Južnoj Koreji dopustilo da padne, komunistički vođe bi bili ohrabreni pokoriti nacije bliže našim vlastitim obalama." Svi su strahovali od širenja sovjetskog utjecaja, toliko je bilo jasno. Međutim, postojao je još jedan velik strah koji je ujedno služio i kao element ograničavanja tijekom rata: strah od Trećeg svjetskog rata, koji bi bio katastrofalniji i krvaviji od prethodnih

globalnih sukoba. Bilo kako bilo, rat na Korejskom poluotoku je bio simbolični rat, globalni sukob između Zapada i Istoka, dobra i zla (History.com, 2019).

Na prvu je rat izgledao kao defenzivni rat kako bi se komuniste otjeralo iz Južne Koreje, ali Saveznici su u tome isprva gubili. Sjevernokorejski vojnici su bili vrlo disciplinirani i istrenirani, dok su savezničke trupe bile zbunjene, neorganizirane i zastrašene te su na prvi znak "grublje igre" bježale s ratišta. Pored toga, vremenski uvjeti su bili okrutni – ljeto je bilo jedno od najvrućih i najsuših u povijesti, izvori osvježenja gotovo nepostojeći, a zalihe vode u obližnjim poljima riže su bile zagađene ljudskim otpadom. Zbog toga je postojala ogromna prijetnja od probavnih i zaraznih bolesti. Po kraju ljeta, predsjednik Truman i general MacArthur su odlučili o drugačijem tijeku rata; Korejski rat je morao postati ofenzivni, kako bi se Sjever oslobodilo komunizma. Ova je strategija polučila velik uspjeh; američke i južnokorejske trupe su pogurale neprijatelje iza 38. paralele. Međutim, kada su američki vojnici krenuli napredovati prema sjeveru, Kinezi su se zabrinuli oko sigurnosti vlastitih granica te su Sjevernoj Koreji poslali vlastite snage, upozorivši SAD da ne prelazi granicu rijeke Yalu ako ne želi opći rat (History.com, 2019).

Za razliku od svojih generala, Truman je bio svjestan da bi takav rat značio i sovjetsko pokretanje atomskog oružja i vojnih snaga u Europi, što bi predstavljalo besmislene ljudske žrtve i velike sukobe. Zbog toga je Truman nastojao primiriti rat, a glavni general MacArthur ga je svim silama nastojao isprovocirati. Za generala je bilo kakav oblik primirja značio popuštanje u korist komunista, a to je bilo neprihvatljivo. Njegova je poznata izjava kako "ne postoji nadomjestak za pobjedu" bila kap koja je prelila čašu Trumanova strpljenja te je bio prisiljen otpustiti generala zbog neposlušnosti. Rat je neizbježno dosegao fazu stagnacije kada su Truman i novo vojno predstavništvo krenuli s pregovorima u Panmunjomu, Borbe su se i dalje nastavljale oko 38. paralele, a pregovori su najviše zapeli kada je bila riječ o ratnim zarobljenicima i njihovim povracima u domovinu. Nakon više od dvije godine pregovora, zaraćene su strane potpisale mir 27. srpnja 1953. Glavne točke sporazuma su bile: povući novu granicu na 38. paraleli, koja će dati Južnoj Koreji dodatnih nekoliko tisuća četvornih kilometara teritorija, dopustiti ratnim zarobljenicima da ostanu gdje žele i kreirati "demilitariziranu zonu" od tri kilometra između dvaju Koreja, koja postoji i danas. Iako je Korejski rat bio relativno kratak, bio je izuzetno krvav, posebice po broju civilnih žrtvi. Poginulo je gotovo pet milijuna ljudi, a polovica tog broja bili su korejski civili (History.com, 2019).

Poznato nam je, dakle, kako su na Korejski rat gledali vodeći ljudi Sjedinjenih Država, Kine i Korejskog poluotoka, ali kako je sovjetski diktator promatrao sukob ne tako daleko od svojih granica? Kada je Kina upozorila američke snage da se drže granica i da ne idu preduboko,

Sjedinjene Države su to uzele kao ozbiljno upozorenje iz više razloga. Primaran razlog je bio strah od rata sa Sovjetskim Savezom, ukoliko dođe do ispunjenja sovjetskog obećanja Kini o vojnoj pomoći. Umjesto da riskiraju treći globalni rat, Amerikanci su odlučili pojačati svoju prisutnost u ostatku svijeta i osigurati dominaciju u obliku vojnih savezništava. U međuvremenu, kako pokazuje dokumentacija otkrivena u desetljećima nakon završetka rata, Sovjeti su strogo nadzirali Sjevernu Koreju. Dokazano je kako je Kim Il-sung pritiskao Staljina za dopuštenje da krene na Južnu Koreju, što dokazuje da Korejski rat nije bio iznenadni civilni rat, kako se isprva zaključivalo. Naime, svijet je tada smatrao da je američko uplitanje u rat bilo iznenadno i donekle neopravdano, s obzirom na to da je sukob na Korejskom poluotoku izgledao kao tipični civilni rat. Međutim, kasnije je dokazano da su Sovjeti i Sjevernokorejci taj potez planirali dugo prije samog 'probijanja' 38. paralele. Osim činjenice što Sjeverna Koreja nije smjela postupati samostalno, stoji i njihova teška ovisnost o sovjetskim materijalnim resursima i ekspertizi. Zbog sovjetske okupacijske politike i civilnog rata u Kini, od 1945. do 1949. Sjeverna Koreja nije smjela održavati svoje dotadašnje ekonomske i robne veze s Južnom Korejom, Japanom i Mandžurijom. Zbog toga je SSSR bio jedini izvor potrepština za sjever poluotoka, a uz to nisu imali ni vlastitu čvrstu valutu ni proizvodnju, zbog čega su zaista u potpunosti bili ovisni o Sovjetima (Leffler i Painter, 2005: 265-268).

Sjeverna Koreja je bila puno podložnija sovjetskom utjecaju od istočnoeuropskih zemalja u kojima je Staljin uspostavio komunizam. Zbog toga ne iznenađuju riječi Kim Il-sunga koji je, prije nego što je započeo napad na jug poluotoka, neumoljivo tražio dopuštenje od Staljina jer je smatrao sebe odanim komunistom a Staljinove riječi zakonom. Sjevernokorejci su bili ovisni o SSSR-u i u možda najbitnijem faktoru za uspješno lansiranje napada, a to je vojna ekspertiza. Budući da su njihove trupe bile iskusne samo u gerilskom ratovanju i podzemnom otporu, Sovjeti su bili jedini koji su ih, prema pravom socijalističkom modelu, mogli istrenirati. Prema tome, ono što se nekada smatralo običnim civilnim ratom je zapravo bio sukob velesila jer je pitanje ujedinjenja Korejskog poluotoka ovisilo o patronažnom nadzoru sila nad zaraćenim stranama. Staljin je nakon nekog vremena prihvatio sjevernokorejski plan, ali Sjedinjene Države takav plan nisu podržavale kada je bila riječ o namjerama Južne Koreje. Zbog toga ne iznenađuje naknadno američko uključivanje u rat (Leffler i Painter, 2005: 268-269).

5.3.Sueska kriza

"Nećemo biti izmanipulirani. Danas ćemo se riješiti onoga što se dogodilo u prošlosti... Neki od vaših sugrađana su upravo preuzeli Kanal... Kompanija Sueski Kanal će biti

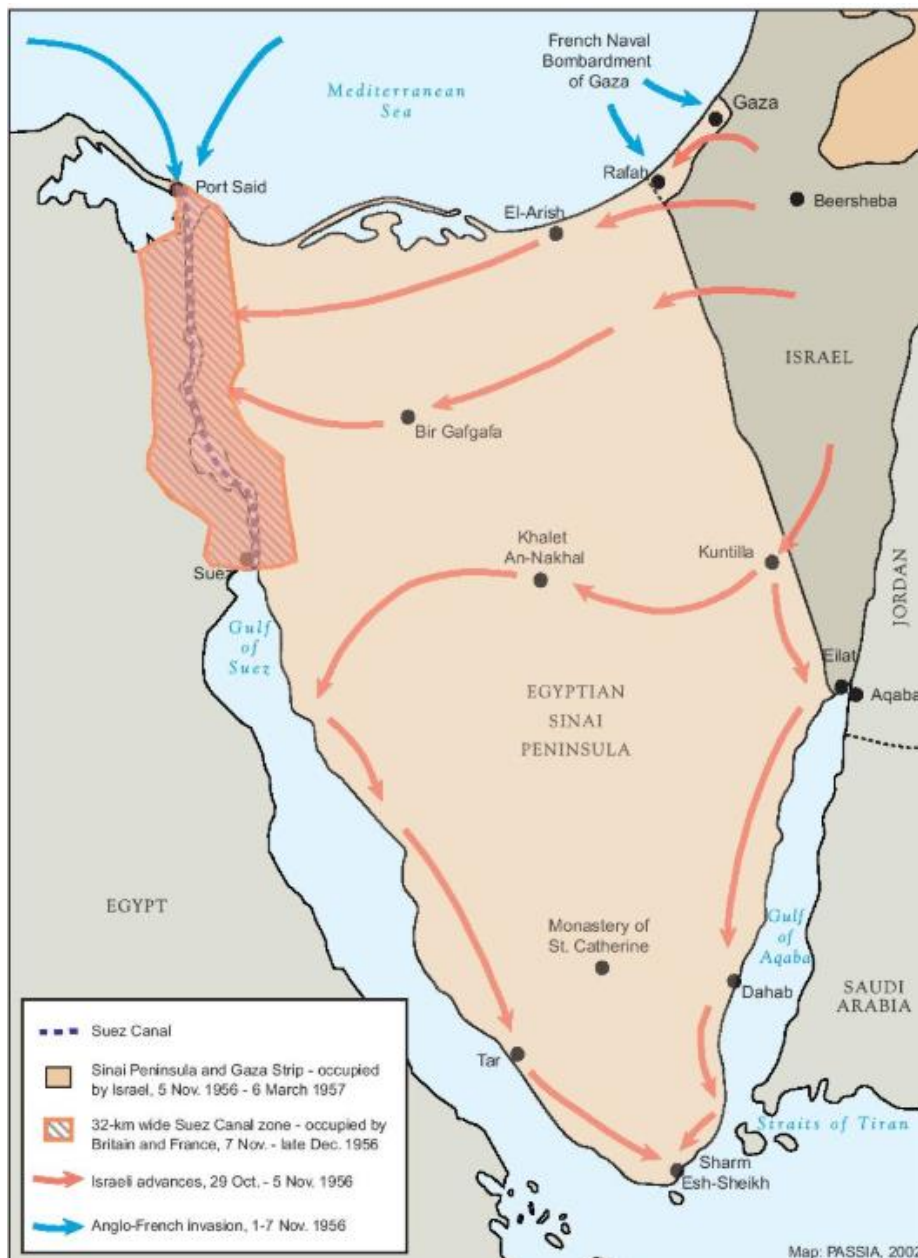
nacionalizirana. Svi će resursi Kompanije biti prebačeni državi... Kompanija je pod novim rukovodstvom⁶", tako je govorio predsjednik Gamal Abdel Nasser 26. srpnja 1956. pred mnoštvom Egipćana koje se okupilo kako bi izrazilo nezadovoljstvo stanjem u državi. Naime, nezadovoljstvo je bilo potaknuto američkom nevoljkosti da pomogne Egiptu izgraditi ogromnu branu Aswan koja bi stimulirala ekonomsku i agrikulturnu transformaciju zemlje. Usprkos tomu što su Sjedinjene Države gledale na Nassera kao dražu alternativu od komunizma, nisu htjele sudjelovati u preuzimanju dijela troškova. Zbog toga je ovim govorom Nasser objavio svijetu da će nacionalizirati kompaniju Sueski kanal, kako bi se prihodi upotrijebili za financiranje brane Aswan. Međutim, većina dioničara ove ogromne kompanije su bili Francuzi i Britanci, čije su koncesije vrijedile do 1968. Ne iznenađuje, dakle, njihova zajednička vojna intervencija kako bi se preuzela kontrola nad strateški ključnim Sueskim kanalom (Cvce.eu, 2020).

Usprkos velikim diplomatskim naporima, rat je ubrzo uslijedio. Izrael je podupirao britanske i francuske namjere, budući da je i sam stoljećima bio u sukobu s arapskim svijetom i strahovao od njihove dominacije nad Bliskim istokom. Zbog toga su ušli u svojevrstu koaliciju s Velikom Britanijom i Francuskom, s ciljem da osvoje Sinaj i Sueski kanal te svrgnu egipatsku vladu. Prije nego što su krenule u napad, tri su države dogovorile taktiku i sinkronizirale svoju vojnu operaciju. Izrael je započeo konflikt, a Francuska i Britanija su se pridružile dva dana kasnije. Dana 29. listopada 1956., Izrael je izvršio invaziju na Egipat te u nekoliko dana, prešavši Sinaj, ostvario sve svoje ciljeve. Egipat je bio prisiljen na povlačenje zbog teškog britanskog i francuskog zračnog napada koji je trajao preko 100 sati, nakon čega su agresori naredili i akcije na tlu. Pješadija je napala sjevernu zonu Sueskog kanala i okupirala jedan dio Port Saida. Međutim, stigli su do UN-ove sigurne zone otprilike 40 kilometara daleko od Port Saida, gdje je međunarodni pritisak bio toliko velik da je prisilio Britance i Francuze na prekid operacija. Posljedične političke implikacije su prisilile vojnu koaliciju da se odrekne svojih vojnih postignuća; Sjedinjene Države su prisilile Britaniju i Francusku da napuste Egipat, a Izrael da se povuče iz Sinaja. U studenom 1956. UN-ove su snage stigle na Sueski kanal i ubrzo zamijenile britanske i francuske trupe, a četiri mjeseca kasnije slična se situacija dogodila i na Sinaju. Egipatske su se granice na kraju vratile na svoje predratne parametre, a Nasser je očuvao svoju kontrolu nad Sueskim kanalom (Varble, 2003: 6-30).

---

⁶ Citat je direktan prijevod autorice rada s YouTube poveznice:
<https://www.youtube.com/watch?v=Qt1Xah1qR14>

Slika 4. Kretanje zaraćenih strana tijekom Sueske krize

Izvor: Passia.org (<http://www.passia.org/maps/view/17>)

U usporedbi sa svim ostalim sukobima 20. stoljeća, Sueska kriza je bila blaža po pitanju samog konflikta, broja žrtava i trajanja; službeno je potrajala 9 dana i teritorijalno je bila vezana samo uz sjeverni Egipat. Međutim, ova je kriza predstavljala revoluciju u oružanom sukobu i vojnim odnosima, svojevrsnu tranziciju s načina ratovanja Drugog svjetskog rata na tehnološki intenzivnije ratovanje Hladnog rata. Bio je to svojevrsni preludij modernom načinu ratovanja, posebice kada je riječ o ratnom zrakoplovstvu i zračnim napadima koji su se na sušnom pustinjskom području, gdje je bilo vrlo malo mjesta za skrivanje, pokazali kao izuzetno efektivna borbena taktika na Bliskom istoku. Ovaj tranzicijski konflikt, kako ga naziva Varble,

pruža izvrstan primjer povezivanja politike i sukoba. Britanci i Francuzi su prepoznali povezanost tih dvaju elemenata te su na temelju toga donosili svoje taktičke odluke; primjerice, kada su odgađali rat dok ne iscrpe sve raspoložive mirne opcije te kada su iskoristili Izrael kao svojevrsno žrtveno janje za vlastite interese. Ono što ni Velika Britanija ni Francuska nisu uzele u obzir je opći stav saveznika i svjetske zajednice pa su zbog toga djelovale u vrlo skućenom političkom prostoru, zbog čega su se suočile s brojnim ograničenjima te nisu uspjele ostvariti svoje ciljeve (Varble, 2003: 91-92).

Zašto je Sueska kriza bila toliko usko vezana uz Hladni rat? U vrijeme zahuktavanja konflikta na Bliskom istoku, Sovjetski Savez je u Europi imao posla s gašenjem pobune u Mađarskoj. Nazvana Mađarskom revolucijom, pobuna je bila vrlo nasilna i vrlo antisovjetska, a započelo ju je mlado, studentsko stanovništvo i ubrzo se ustanak projektirao na cijelu zemlju. Masovni protesti, nasilje i pad prosovjetske vlasti su predstavljale ogroman izazov SSSR-u. Ubrzo je politbiro s istoka nasilno srušio revoluciju, a oči Istoka su se preselile južnije. U međuvremenu, kada su Britanci i Francuzi oklijevali s povlačenjem poteza na Suez, Sovjeti su odlučili iskoristiti arapski nacionalizam kako bi osigurali vlastite interese na Bliskom istoku pa su zato i opskrbili egipatske vlasti oružjem te kasnije pomogli izgraditi branu Aswan. Kao što je ranije spomenuto, Sjedinjene Države su odbile sudjelovati u izgradnji brane koja bi potaknula egipatsko gospodarstvo, što dokazuje da je propuštena prilika jedne strane korist za drugu. Bilo kako bilo, sovjetski vođa Nikita Hruščov je prijetio da će obasuti europsko tlo nuklearnim projektilima, napose London i Pariz, ako se izraelske, francuske i britanske trupe ne povuku. Amerikanci su se – iako tradicionalni saveznici europskih sila – požalili kako nisu bili informirani o planovima za invaziju te su toliko pritiskali Ujedinjeno Kraljevstvo kroz kanale UN-a da su okupatori bili prisiljeni odustati od svih svojih operacija i vojnih postignuća u Egiptu. Ujedinjeni narodi su na sebe preuzeli popravak Sueskog kanala, a Nasser je u međuvremenu naredio uništenje nekoliko naftnih dovoda, zbog čega su se europske zemlje suočile s gubitkom izvora sirovina (Cvce.eu, 2020; History.com, 2019).

5.4. Mađarska revolucija

U listopadu 1956. godine dogodilo se ponovno međunarodno hlađenje odnosa. Bila je riječ o Mađarskoj revoluciji koja je potresla temelje sovjetske dominacije nad istočnom Europom, a koja je završila velikim ljudskim žrtvama i materijalnom štetom. Pobuna je započela 23. listopada, kada su 'obični' mađarski građani izrazili negodovanje protiv sovjetske vlasti, vojnih trupa i sigurnosne policije na njihovu teritoriju. Uspjeli su ukloniti dva velika sovjetska simbola iz centra Budimpešte: osvijetljenu crvenu zvijezdu na zgradama Parlamenta

i Staljinov brončani kip na Staljinovom trgu. Ovi simbolični uspjesi nisu polučili previše rezultata protiv masovne sovjetske vojne reakcije; u prva tri dana revolucije, ubijeno je preko tri tisuće Mađara, a Budimpešta je izgledala gotovo jednako kao i 1945. (Castleden, 2005: 524).

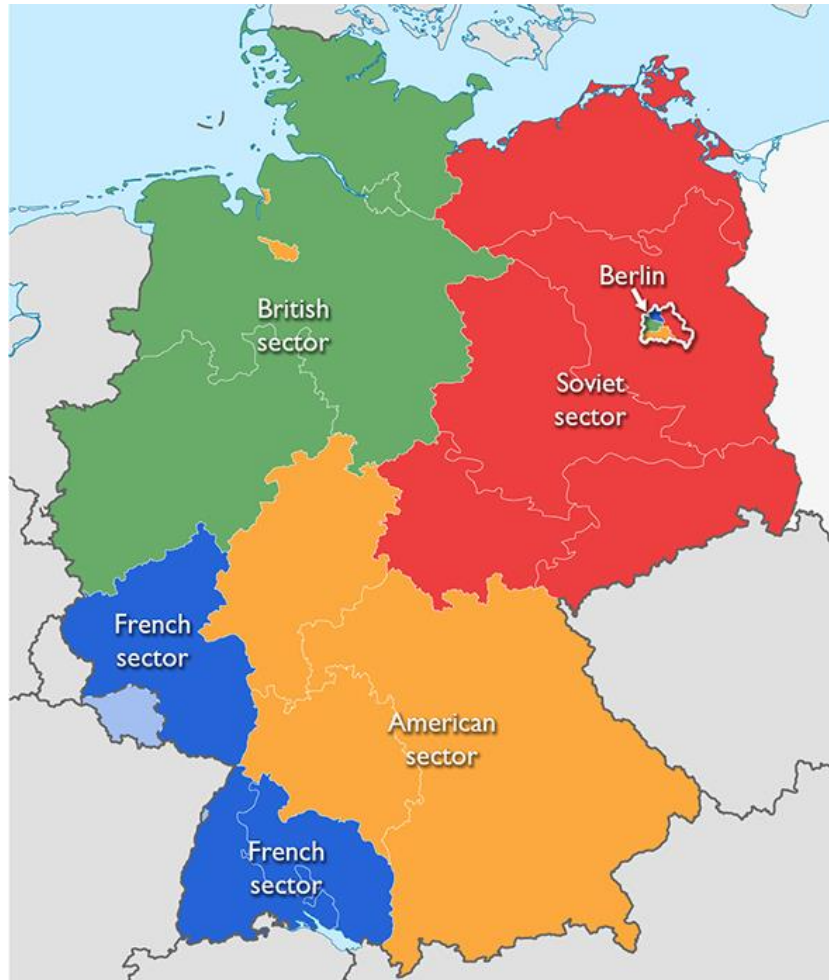
Tri dana nakon početka revolucije, novi premijer Imre Nagy je, u svrhu smirivanja pobune, izjavio kako se krivnja mora svaliti na Mađare, a ne na Moskvu. Dao je naputak svim Mađarima da odu kući i tamo i ostanu, nakon čega je Moskva poslala još nekoliko tisuća vojnih snaga. Još jedan simbolični čin pobunjenika je bilo oslobađanje rimokatoličkog kardinala Mindszentyja, koji je osam godina bio pritvoren kao politički zatvorenik. Prvi kardinalov čin nakon oslobađanja je bio održavanje mise na kojoj je blagoslovio 'mađarsko oružje koje je izvolijevalo tu slavnu pobjedu'. Na dan 2. studenog, Nagy je rekao sovjetskom ambasadoru kako će Mađarska napustiti Varšavski pakt i postati neutralna. Na žalost premijera, kardinala i općeg mađarskog građanstva, revolucija se nije završila najavljenim ishodom – bila je ugušena od strane moskovskih snaga; dodatnih tisuću tenkova je 5. studenog ušlo u Mađarsku, a nedugo potom je zgrada Parlamenta pala. Unutar nekoliko sati, sve su ključne institucije u Budimpešti bile u sovjetskim rukama. Ruska invazija je potresla ostatak svijeta; Ujedinjeni Narodi su 9. studenog 'sugerirali' SSSR-u da povuče svoje trupe iz Mađarske, a nedugo poslije toga su se i Austrijanci sukobili sa Sovjetima jer su potonji lovili Mađare koji su prelazili granicu s Austrijom. Međunarodni protesti nisu imali nikakvog učinka; SSSR se pokazao kao klasični imperij koji je stajao na čvrstoj bazi vojne sile, zbog čega istočnoeuropske zemlje, to jest zemlje famozne 'Željezne zavjese', još niz desetljeća nakon toga nisu uspjele ostvariti neovisnost od sovjetske dominacije (Castleden, 2005: 525).

5.5. Druga berlinska kriza

Treći najpoznatiji zid na svijetu, pored Zida plača i Kineskog zida, je bio Berlinski zid koji je nastao kao rezultat Druge berlinske krize. U ljeto 1961. godine, samo desetljeće i pol nakon završetka najdestruktivnijeg rata u povijesti, svijet se morao suočiti s potencijalnom katastrofom neviđenih razmjera – prijetnjom nuklearnog uništenja. Pozadinski uzrok je bio razvoj oružja za masovno uništenje tijekom 50-ih godina, u oba tabora zaraćenih strana Hladnoga rata. Kako je došlo do podjele Berlina i posljedične divljačke podjele obitelji, prijatelja, četvrti i nekada urbanog centra? Godine 1945. Sjedinjene Države, Sovjetski Savez, Velika Britanija i Francuska su podijelile Njemačku u četiri okupacijske zone, a glavni grad Berlin u četiri sektora. Njemačka je predstavljala globalni problem još od druge polovice 19. stoljeća, od velikih imperijalnih, carskih planova pa sve do Hitlera, zbog čega su se pobjedničke

sile složile da se takve destruktivne pojave više nikada ne smiju ponoviti. Stoga ne čudi zašto se ujedinjenje Njemačke nikada nije ni zagovaralo (Taylor, 2006: 1).

Slika 5. Sektorska podjela Berlina

Izvor: Khanacademy.org (<https://www.khanacademy.org/humanities/art-1010/architecture-20c/a/the-berlin-wall-as-a-political-symbol-edit>)

5.6. Kubanska kriza

Kako bi se jedna od najopasnijih kriza Hladnog rata mogla razumjeti u potpunosti, potrebno je proučiti pozadinu sukoba i uvjete koji su doveli do njega. U veljači 1959., Fidel Castro je postao kubanski premijer i najavio marksističko-lenjinistički sustav prilagođen kubanskim potrebama. Proveo je agrarne, obrazovne i industrijske reforme, od kojih nisu sve bile uspješne, ali su bile dovoljne da pridobiju masovnu podršku režimu. Možda je najupečatljiviji uspjeh Castrove vladavine s početka bio taj što je uspio izbaciti američku dominaciju iz kubanskog gospodarstva, na što su Sjedinjene Države odgovorile invazijom.

Međutim, to je za Amerikance bio poguban potez – invazija u Zaljevu svinja je bila neuspješna (Castleden, 2005: 532).

Zanimljivo je kako na samom početku Castrove vladavine, predsjednik Eisenhower nije znao kako pristupiti novonastaloj situaciji na Kubi. Na konferenciji za novinare 1959. godine, izgledajući iskreno zbunjeno, rekao je kako bi logično bilo da Kuba i Sjedinjene Države budu istinski prijatelji, s obzirom na povijesne temelje koje su uspostavile; američka intervencija 1898⁷., pomaganje uspostave kubanske neovisnosti, koncesije na razmjenu i vrlo bliski odnosi. Eisenhower, izgleda, nije bio svjestan da su se antiamerički sentimente razvijali desetljećima prije, još od Kubanskog rata za neovisnost. Pa iako nije znao što točno učiniti sa samom Kubom, imao je jasan plan prema Castru; strpljenju mu je došao kraj te je odobrio novu politiku kojom se nastojalo ohrabriti Fidelovu opoziciju, bez da se da dojam izravnog pritiska i intervencije. Generalna je ideja bila poduprijeti anticastrovske, interne kubanske sentimente, a da to zapravo izgleda kao da je Castro pad njegova vlastita krivnja. Za provođenje te politike je bila zadužena CIA (Rasenberger, 2011: 41-42).

Središnja obavještajna agencija (CIA) je "procvjetala" pod rukovodstvom direktora Allana Dullesa i predsjednika Eisenhowera, koji je shvatio da američke operacije u Hladnom ratu nose veliku dozu rizika. Nekada je bilo dovoljno izvršiti napad s mnogobrojnim trupama te zauzeti teritorij, ali sada je Hladni rat zahtijevao suptilnije, profinjenije i skrivenije taktike. Tu je u igru ušla CIA, koje je mogla ostvarivati predsjednikove planove i ciljeve, bez da čelnik države proglasi rat, pošalje snage u rovove, riskira potresanje krhkog nuklearnog mira ili stavi vlastiti imidž na kocku. Najveći test tim principima je predstavljala invazija u Zaljevu svinja, koja se planirala godinama unaprijed. U zadnjim tjednima 1959., započelo je planiranje oko svrgavanja Fidela Castra. Državno tajništvo Sjedinjenih Država, američka inačica ministarstva vanjskih poslova, je počelo biti zabrinuto oko vlastitog položaja u Latinskoj Americi te blizine komunističkog poretka vlastitim granicama. U tajnom memorandumu, koji je završio na Dullesovom stolu, stajalo je kako bi bilo "preporučljivo" ukloniti Castra unutar godinu-dvije, i to tako da se silom uspostavi anticastrovska hunta u Kubi, a nakon toga da se revolucionarnog vođu "eliminira" (Rasenberger, 2011: 42 – 49).

Iako je Eisenhowerov imidž počivao na njegovoj opuštenoj, gotovo nonšalantnoj slici u javnosti – temeljenoj na pretpostavci "opušten predsjednik = opuštena nacija" – u stvarnosti je

---

⁷ Godine 1898., dogodio se Španjolsko-američki rat na kubanskom teritoriju, uzrokovan eksplozijom američkog broda u luci u Havani, zbog čega su Sjedinjene Države reagirale intervencijom u Kubanskom ratu za neovisnost. Kuba je, uz Portoriko, bila jedina španjolska kolonija u Novom svijetu. Pobjeda nad Španjolskom je dovela SAD na vrh uprave nad Karibima (Loc.gov, 2011).

predsjednik bio vrlo involviran u donošenju napetih i riskantnih odluka, od kojih je jedna i poticaj Središnjoj agenciji da zauzme agresivniji stav prema Castru. Taj stav je podržavao i potpredsjednik Nixon, koji je bio izgledni kandidat za predsjednika u republikanskom taboru. Međutim, kada je Kennedy najavio kandidaturu za nominaciju kod Demokrata, Nixon je bio svjestan da će njegov uspjeh na izborima nasuprot Kennedyja ovisiti o operaciji na Kubi. U međuvremenu, strahovi sukobljenih strana su se obistinili – Castro je bio u pravu kada je predviđao američku intervenciju, a Amerikanci su postali uvjereni kako kubanski gerilac prihvaća sovjetski modus operandi. Ono što su nekada bila paranoična nagađanja, tada su postali stvarni izvori problema i budućeg sukoba. Sami Sovjeti su bili poprilično nesigurni oko Castra – nisu znali je li zaista prosovjetski nastrojen i bi li se držao komunističkih pravila, ali savezništvo tako daleko od kuće im je sasvim odgovaralo. Ista je situacija bila s Fidelom – nije bio voljan nikoga slušati i prihvaćati tuđa pravila igre, ali je smatrao da mu SSSR može pružiti novi režim i vojnu zaštitu. Ergo, međusobno prihvaćanje i savezništvo je rezultiralo pijunskom pozicijom Kube tako blizu američkim granicama. Službeni plan Sjedinjenih Država se fokusirao na stvaranje sljedećih resursa: političke opozicijske grupe kubanskih dezertera koji bi mogli zamijeniti Castra; intenzivne anticastrovske propagande koja bi se emitirala putem radijskih frekvencija izvan kubanskog teritorija; tajna snaga anticastrovskih Kubanaca koji bi mogli prikupljati informacije i vršiti misije unutar Kube; adekvatne paramilitarne snage koje bi se obučavale izvan Kube i kasnije poslale na Castra. U ovoj fazi nije bilo riječi o invaziji velikih razmjera, nego više o manjim snagama koje bi trenirala CIA (Rosenberger, 2011: 51-57).

Tako je, bez velike pompe i s još manje javne svijesti o tome, započela najveća američka tajna operacija do tada. Svaka točka plana je bila razrađena – od regrutacije kubanskih borbenih snaga do pozicioniranja američke mornarice u Guantanamu. Tijekom čitave 1960., odnosi SAD-a i Kube su sa svakim danom sve više padali u ponor – ekonomske sankcije i blokade, letovi i rušenja borbenih aviona iznad teritorija, skandali "bez krivca" na obalama, i tako dalje. Svaki potez koji su povukle Sjedinjene Države je gurao Castra dublje u naručje Sovjeta, a situacije su postali svjesni i u Kongresu. Nije bila riječ samo o sumnjama Demokrata u efektivnost Republikanaca, nego se i unutar potonje skupine krenulo propitivati o tome jesu li Eisenhower i Nixon izgubili fokus – zar su dopustili da komunistički korov naraste tako blizu američkim granicama? Istovremeno je Castrova moć rasla, ponajviše zbog sovjetskog pokroviteljstva; Hruščov je u ljeto 1960. izjavio kako Kuba ima potpunu sovjetsku potporu, zbog čega bi oni koji žele rješavati međunarodne probleme silom a ne razumom trebali biti na oprezu. Nekoliko dana kasnije, J. F. Kennedy je nominiran za demokratskog kandidata za

predsjednika, a čitavu je svoju kampanju temeljio na eminentnoj prijetnji komunizma, znajući da je to jedini način da pobijedi Nixona (Rasenberger, 2011: 73-79).

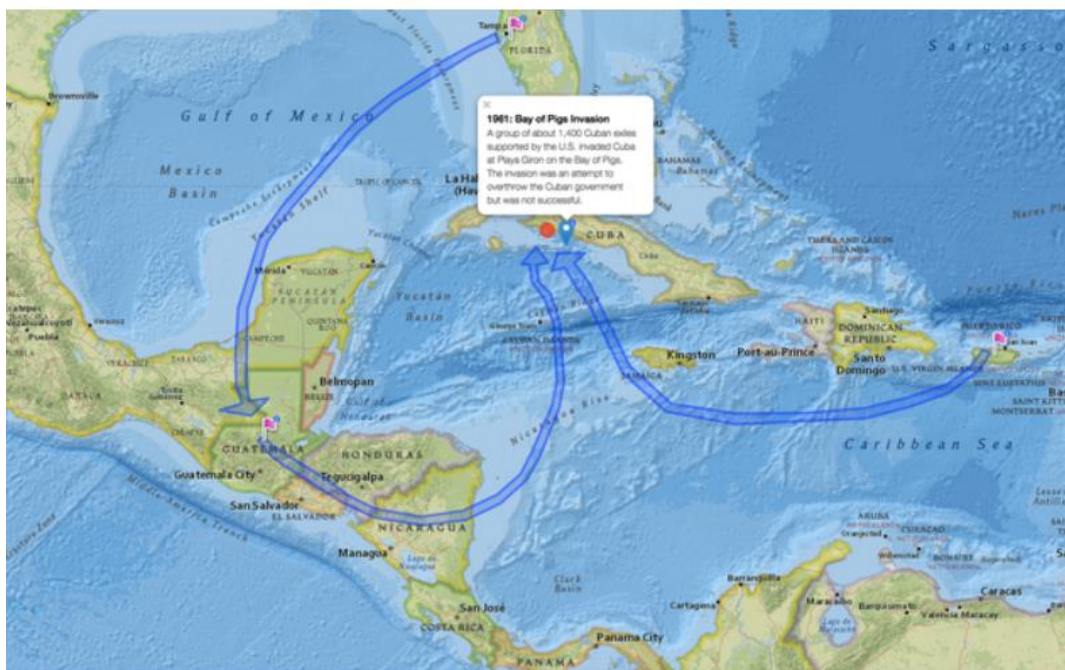
U studenom 1960., Kennedy je osvojio predsjedničke izbore, nakon žestoke i podmukle kampanje s obje strane, a u ured je zasjeo 20. siječnja. Samo nekoliko mjeseci kasnije, 17. travnja 1961., ostvarili su se Castrovi strahovi – Sjedinjene Države su započele svoju invaziju. Prva točka operacije je bila uništiti Castrovo maleno ratno zrakoplovstvo; 15. travnja 1961. skupina kubanskih prognanika se zaputila iz Nikaragve u američkom bomberu kako bi izvršila napad na kubanske piste. Međutim, Castrov kabinet je bio upoznat sa situacijom i prethodno je premjestio svoje ratne avione. Kennedy je iskusio tešku frustraciju zbog prvog neuspjeha i počeo je sumnjati u CIA-ina obećanja o efektivnosti malih skupina. Ali bilo je prekasno da bi se išta zaustavilo. Dva dana kasnije, brigada kubanskih izbjeglica je započela invaziju na izoliranoj južnoj obali, poznatoj kao Zaljev svinja. Gotovo odmah je invazija propala: CIA je slučajno emitirala diljem Kube planove o invaziji, korak po korak; nepredvidivi grebeni su potopili nekolicinu brodova napadača; paravojna pojačanja su bila na potpuno krivom mjestu. U manje od 24 sata, Castrove su trupe opkolile i zarobile pobunjeničke vojne snage – 114 ih je ubijeno, a 1100 je zatočeno (History.com, 2019).

Prema Kennedyjevom naređenju, nijedan američki vojnik nije sudjelovao u invaziji, ali američko sponzorstvo nad palim borbenim snagama je sada bilo javno i vrlo jasno. Preuzeo je potpunu odgovornost za ulogu SAD-a u propaloj misiji, a nakon toga je uslijedila oluja međuinstitucionalnih optužbi – od CIA-inih čelnika i odbora prema Pentagonu, od Pentagona do Kennedyja i tako u krug. Neovisno o pravom krivcu, američko podupiranje invazije je bila ogromna sramota samom predsjedniku i njegovoj administraciji. Taj je čin narušio američke vanjske odnose s drugim silama i prikazao je komunistički svijet gotovo neuništivim. Iako ne postoje konkretni dokazi za buduće Kennedyjeve poteze u "svemirskoj utrci", njegovi bliski suradnici i poznavatelji su kasnije izjavili kako je predsjednik bio uporan u sačuvanju digniteta nacije kroz reevaluaciju i podupiranje NASA-e. Ipak je, kažu stručnjaci, htio ostaviti pozitivan trag u svom mandatu (Globalsecurity.org, 2020).

U toj želi za moralnim izdizanjem, Kennedy je nastavio griješiti; već 1962. je gotovo započeo nuklearni rat sa Sovjetima kroz inzistiranje da potonji uklone svoje raketne projekte na Kubi. To je bio svojevrsni 'drugi početak' Kubanske krize, nakon Zaljeva svinja. Nije se radilo samo o sovjetskim raketama i bazama na Kubi, nego i o prisutnosti sovjetskih bombardera te pokušaja da se izgradi vlastita podmornička snaga koja bi Sovjete dovela do američkih granica kao nikada prije. Između 15. i 28. listopada, vrijeme kao da je stalo. Nakon nekoliko mjeseci intenzivnog promatranja, Amerikanci su zaključili da postoji vrlo jaka i

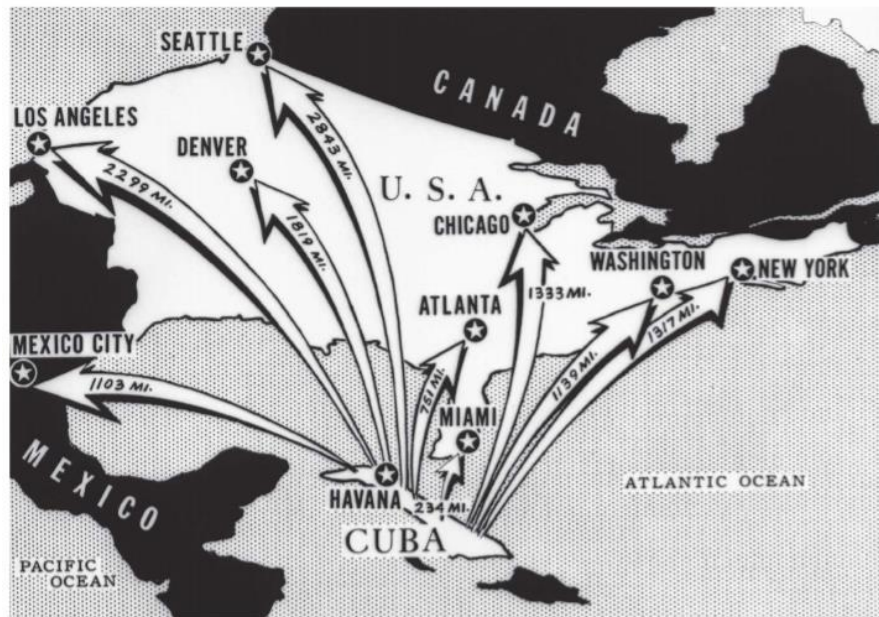
intenzivna sovjetska prisutnost na Kubi, što se potvrdilo nakon polijetanja špijunske letjelice koja je odala i nekoliko pozicija raketnih projektila (Derenčin, 2010: 79-80). Dana 22. listopada 1962., Kennedy se putem televizije objavio američkoj javnosti, obavještavajući ih o sovjetskim raketnim projektilima, i najavio postavljanje 'karantene' nad Kubom; svaki pokušaj razbijanja karantene će se smatrati ratnim činom. Ovo je zaoštrilo sukob do neviđenih razina, a postupak Sovjeta je gotovo prevrnuo čašu nuklearnog strpljenja – poslali su brod put Kube, što je SAD vidio kao neprijateljski čin. Grčeviti pregovori i dogovori su ipak uspjeli natjerati Hruščova da naredi vraćanje broda, a kriza je zaustavljena. Dok su Sovjeti pristajali na rastavljanje projektila i uklanjanje istih s Kube pod nadzorom UN-a, Amerika je obećavala da neće pokušati još jednu invaziju na Kubu, a tajno je obećala i ukloniti svoja nuklearna oružja u Turskoj (Mamaux, 2015: 123-124). Tako je završilo jedno od najoštrijih, ako ne i najopasnije, razdoblja tijekom Hladnog rata. Svijet je bio na rubu nuklearnog sukoba koji bi doveo do uništenja neviđenih razmjera. Sama kriza nije dugo trajala, iako je imala dalekosežne posljedice. Opsežne okolnosti prije same krize su bile ključne; bio je to svojevrsni preludij kaosu koji će nastati unutar nekoliko kritičnih godina.

Slika 6. Kretanje paravojnih snaga prema Zaljevu svinja.

Izvor: Nationalgeographic.org (<https://www.nationalgeographic.org/thisday/apr17/bay-pigs-invasion/>)

Slika 7. Doseg sovjetskih projektila s Kube

Izvor: Mamaux (2015: 125)

5.7. Praško proljeće

Godina 1968. je bila u najmanju ruku intenzivna, a u najveću revolucionarna po cijeli svijet. Na gotovo svim stranama svijeta su se događale izvanredne situacije koje su zahtijevale političke, vojne, kulturne i ekonomske intervencije⁸. Jedna od najupečatljivijih situacija s kraja 60-ih godina je bila pokušaj uspostave 'socijalizma s ljudskim licem'. Sve je započelo 5. siječnja 1968., kada je za tajnika Komunističke partije Čehoslovačke (KPC) izabran Alexander Dubček, kojeg je s početka SSSR smatrao pravim sovjetskim prijateljem. Međutim, Dubček je za vrijeme svog mandata proveo niz reformi koje su poznate pod imenom 'socijalizam s ljudskim licem', što je potreslo komunistički svijet. Bio je to vrlo ambiciozan i hrabar pothvat koji je za cilj imao potući duboku krizu koja je pogodila sve sfere čehoslovačkog društva – politiku, ekonomiju, kulturu i građanstvo. Praško se proljeće naziva i 'trećim putem' između sovjetskog socijalizma i zapadnjačkog liberalnog kapitalizma, a imalo je ogroman utjecaj na kasnije Gorbačovljeve reforme *glasnosti* i *perestrojke*. Posljedice ovog pothvata nisu bile samo političko-režimske, već i dalekosežne u običnom građanstvu, kojem se ideja slobode činila neopisivo privlačnom nakon dugog razdoblja represije, utišavanja i povlačenja. Čitav koncept tog 'ljudskog socijalizma' je bio maglovit i ostavljen za interpretaciju različitim ljudima na

⁸ Globalni i transnacionalni aktivistički pokreti putem novih medija; južnoazijska Tet ofenziva; ubojstvo Martina Luthera Kinga i Roberta Kennedyja; Kineska kulturna revolucija; Nigerijski građanski rat; PLO u Palestini; studentske demonstracije u zapadnoj Europi; humanizacija komunizma (McDermott i Stibbe, 2018: 1-2).

različite načine, ali u suštini, cilj ovih marksističkih reformatora je bio skovati humanu, civiliziranu i moderniziranu inačicu socijalizma koja će odgovarati čehoslovačkoj političkoj kulturi i društvenim okolnostima. Smatrali su da je riječ o nadogradnji i poboljšanju sovjetskog prototipskog socijalizma (McDermott i Stibbe, 2018: 2-5).

Slobode koje je donijelo Praško proljeće su bile neviđene u komunističkom svijetu: demokratizacija odnosa između države i društva, izjednačavanje privatnih sloboda i društvene pravde, eliminacija otvoreno autoritarnih aspekata države, institucionalizacija podjele moći u komunističkom sustavu, umjerena ekonomska decentralizacija, uklanjanje medijske cenzure, putovanja u inozemstvo, prepoznavanje autonomije kulturnih i umjetničkih organizacija, i tako dalje. Krucijalna je dilema bila kako održati partijski monopol nad moći i državnim životom, a istovremeno oživjeti javnost i uključiti građane u državu. Razumljivo, sovjetske reakcije na ovaj novopredstavljeni modus nisu bile sjajne; Brežnjev je opisao taj službeni program kao "jadnu buržoasku spontanost i "loš program koji otvara mogućnost obnove kapitalizma". Ubrzo je situacija izmakla kontroli i kreatorima programa, kada su mediji počeli stvarati otvorene debate oko sustava, a umjetnici i filozofi krenuli pozivati na demonstracije, javne kritike, štrajkove i ostale metode izražavanja javnog nezadovoljstva. Usprkos Dubčekomim upornim iskazima lojalnosti SSSR-u, Brežnjev Politbiro je do ljeta 1968. izgubio povjerenje u čehoslovačke reformatore i zaključio kako će samo vojna intervencija normalizirati situaciju, ponajviše zbog straha od širenja demokratskih normi i sloboda u ostale istočnoeuropske zemlje. Varšavski pakt, smatrali su Sovjeti, je bio toliko bitan i plodonosan da je bio vrijedan rizika novog rata (McDermott i Stibbe, 2018: 5-9).

Invazija je započeta u noći s 20. na 21. kolovoz. Velika većina trupa i tenkova je bila sovjetska, a ostale zemlje Varšavskog pakta su dale doprinos manjih razmjera. Unutar nekoliko sati, Dubček je otet iz svog ureda i odveden u Moskvu na ispitivanje. Građani su pružili otpor najezdi trupa, a najpoznatija ulična bitka se vodila ispred sjedišta čehoslovačke radijske postaje, gdje je poginulo 15 ljudi u pokušaju sprječavanja zauzimanja postaje. Broj civilnih žrtva se popeo na 137 u tijeku sovjetskog procesa 'normalizacije' situacije u Čehoslovačkoj (Rferl.org, 2018). Invazija se može smatrati vojnim uspjehom, ali političkom katastrofom – sve su reforme Praškog proljeća bile ukinute, napose medijske aktivnosti. Dubček je zamijenjen prosovjetskim tajnikom Gustávom Husákom i idućih dvadeset godina nije bilo riječi o demokratskim reformama. Reakcije istoka Europe su bile raznovrsne; dok su neki podupirali invaziju Varšavskog pakta u Čehoslovačkoj, drugi su ju oštro osuđivali. Međutim, potonji su se izražavali većinom u izoliranim incidentima, napose u Rumunjskoj i Albaniji. Većina je, ipak, držala svoje misli za sebe, strahujući od Crvene armije. Bilo je teško odrediti opće javno

mišljenje u društvu koje je bilo nepluralističko i neslobodno. Najizraženiji stavovi su se našli u vrhu Jugoslavije i Rumunjske, čija situacija nije bila nimalo slična ali imala je zajedničku karakteristiku: obje su zemlje bile u neslaganju s tvrdokornim sovjetskim 'pravocrtasima' koji su smatrali vojnu intervenciju legitimnim načinom rješavanja izazova (McDermott i Stibbe, 2018: 9-12).

U pogledu posljedica invazije Varšavskog pakta, najočitija je bila uspostava Brežnjeve doktrine, službene vanjske politike SSSR-a koja je ograničila suverenitet komunističkih država prijetnjom da će Sovjetski Savez intervenirati u svaku socijalističku zemlju koja bi predstavljala prijetnju postojećem poretku i zajedničkim interesima cjelokupnog Sovjetskog bloka. Ova je doktrina potrajala sve do razdoblja Gorbačova, a davala je sebi pravo intervencije prema subjektivnoj prosudbi Moskve. Druga važna posljedica je bilo naglašavanje podjele u socijalističkom svijetu – stvoren je komunistički policentrizam, koji je začetke imao u sovjetsko-jugoslavenskom jazu iz 1948. i sovjetsko-kineskom raskolu iz ranih 60-ih. Glavno je obilježje ovih raskola i posljedičnog policentrizma bilo sporo, ali značajno slabljenje moskovske dominacije nad komunističkim svijetom. Uz to je postojalo snažno jačanje službenog državnog patriotizma nad proleterskim internacionalizmom, uz elemente osude za imperijalizam, bio on moskovski ili washingtonski. Komunistička su obećanja iz 60-ih, koja su ostala neispunjena u kasnijim desetljećima, stvorila 'žrtveni diskurs' koji je zaživio u etnonacionalističkom radikalizmu, što se može vidjeti na primjeru Radovana Karadžića. Naposljetku, Dubčekova vizija posebnog, humanijeg čehoslovačkog puta ka socijalizmu i posljedično rušenje te vizije nisu samo stvorili takozvani reformski komunizam i potragu za podobnijim alternativama, nego je oživljena i rasprava o značenju ljevičarskog internacionalizma te njegove veze s ljudskim pravima i općom pravdom (McDermott i Stibbe, 2018: 12-17). Praško proljeće se može smatrati drugom važnom pukotinom u komunističkom svijetu, nakon jugoslavenskog i kineskog razdora.

5.8. Kriza europskih projektila

Sedamdesetih godina prošlog stoljeća skovan je pojam detanta, koji označava svojevrsno hlađenje neprijateljskih odnosa i napetosti te uspostavu normalizirane diplomacije, vanjske politike i bilateralnih ili multilateralnih dogovora. Uži pojam detanta se odnosi na normalizaciju američko-sovjetskih odnosa tijekom Hladnog rata u pogledu nuklearnog oružja i sprječavanja sukoba najvećih razmjera.

Kada su SAD i SSSR prestale biti jedine velesile s nuklearnim oružjem, postalo je jasno da je proliferacija oružja na snazi. Velika Britanija i Francuska su u 50-ima i 60-ima razvile

vlastita nuklearna oružja, ali situacija je postala puno nestabilnija kada je Kina 1964. proglasila da je detonirala svoju prvu bombu. Velesile su ovo prihvatile kao znak nužnih promjena, u prvom redu limitiranje širenja ovog oružja. Bila je to jedna od rijetkih situacija u kojoj su se Sjedinjene Države i Sovjetski Savez našle na istoj strani; nijedna od sila nije htjela povećanje broja zemalja koje posjeduju nuklearni arsenal, a obje su htjele i zadržati tu tehnologiju u diskreciji racionalnih aktera unutar glavnih sila. Čak i usred konflikata u Vijetnamu, Kongu i Latinskoj Americi, Sjedinjene Države, Velika Britanija i Sovjetski Savez su ispregovarali i potpisali Sporazum o neproliferaciji nuklearnog oružja (engl. *The Non-Proliferation Treaty*, NPT). NPT je nalagao da će zemlje potpisnice zadržati nuklearnu energiju za sebe i da je neće dijeliti. Iako je u to vrijeme u Sovjetskom Savezu na snazi bio tvrdokorni Brežnjev, vođa je ipak bio realist i prihvatio je Johnsonov poziv na bilateralne pregovore o ograničenju oružja. Privremena prepreka pregovorima je bila sovjetska invazija na Čehoslovačku, ali kada je Nixon došao na čelo SAD-a, pregovori su dobili svoj formalni oblik (engl. *Strategic Arms Limitation Talks*, SALT). Sovjetima su ovi pregovori došli kao svojevrsno olakšanje; rasteretili su gospodarstvo usporavanjem proizvodnje oružja, a bio im je i cilj pokazati Sjedinjenim Državama da ipak žele stabilni mir, bez obzira na njihovu dominaciju u komunističkim režimima. SALT I je implementiran 1972., a sporazum je popraćen i SALT-om II, do 1979. Glavna je razlika bila sljedeća: prvi sporazum je nalagao obama taborima "zamrzavanje" broja balističkih projektila i dopuštanje uporabe isključivo novih podmorničkih projektila, dok su stariji interkontinentalni projektili bili uklonjeni; drugi je sporazum uključivao pregovore da se ograniči broj nuklearnih glava na 2250 i zabrane programi novih oružja (Mamaux, 2015: 147-148).

Usprkos detantu koji je donekle smirio odnose Istoka i Zapada, rast nuklearnog arsenala SSSR-a je brinuo demokratski, kapitalistički tabor. U NATO-u se isticalo kako je količina sovjetskog naoružanja ekscesivna s obzirom na realne potrebe za obranu. Uz to, SSSR se širio prema južnoj Africi, što je značilo da bi mogao testirati doseg svoje moći. Na zapadnoj strani svijeta, skandal Watergate i debakl Vijetnamskog rata su stvarali promjene u vanjskoj politici zemlje. Detant na kojem su uporno radili Nixon i njegov savjetnik Kissinger je ugašen kada je novi predsjednik, Jimmy Carter, stao na kraj tajnim pregovorima sa sovjetskim ambasadorom u Washingtonu. Od tada su Sovjeti izgubili svoj kanal za razgovore sa SAD-om. U posljednjim fazama pregovora za SALT II, Sovjetski Savez nije zauzeo umjeren stav prema Europi i Sjedinjenim Državama. Carterov dolazak na vlast je otežao pregovore i odnose između dvaju supersila: SAD se kretao bliže Kini i morao je poduzeti nešto po pitanju Iranske revolucije, a sam Kongres je dizao paniku svojim pravom veta na sporazum. Kriza je pojačana Carterovom

obustavom ratifikacijskog procesa u NATO-u 1979. Novi pregovori oko oružja na europskom, američkom i sovjetskom tlu su započeti 1981. u Ženevi. Istog tog desetljeća, Ujedinjeno Kraljevstvo i Francuska su htjele neovisnost u kontekstu uporabe vlastitog nuklearnog oružja, usprkos prijetnji koju je predstavljao Sovjetski Savez zapadnoj Europi. U prethodnim pregovorima između SAD-a i SSSR-a, Francuzi i Britanci su bili jedva spomenuti, a sama eurostrateška ravnoteža je nalagala, prema njihovom viđenju, da dobiju veliku ulogu u NATO-u. Francuska je imala dužnost, rekao je Mitterrand, zauzeti čvrsti stav oko europske budućnosti, izbjeci pomak ka nenuklearnoj Europi i pomoći ponovno uspostaviti ravnotežu snaga (Cvce.eu, 2020).

Briga europskih članica NATO-a je bila fokusirana na rast sovjetskih zaliha dalekosežnih nuklearnih projektila, posebice SS-20 i Backfire bombaških aviona. Zajedničkim snagama i pregovorima, NATO i WEU su odlučili raspodijeliti Pershing II projektele na teritorije Federalne Republike Njemačke od 1983. pa nadalje, uz potporu Margaret Thatcher i Helmuta Kohla. Uz to, projektili su postavljeni i u Belgiju, Italiju i Ujedinjeno Kraljevstvo. Zbog straha od rasta sovjetske nuklearne moći, prevrtljivih pregovora SAD-a i suparnika, isključenosti Europe iz dogovora te razmještanja obrambenih nuklearnih oružja po europskom teritoriju, ova je kriza nazvana 'Krizom europskih projektila'. Francuska i Britanija su bile vrlo aktivne u raspravama oko daljnjim postupcima prema sovjetskom (raz)oružanju – stvorila se sigurna zona za diskusiju i daljnje mjere za potencijalnu borbu protiv ruskih SS-20 (Cvce.eu, 2020).

6. Europski akteri u Hladnom ratu

Kada se razgovara o Hladnom ratu, prva asocijacija su dvije glavne zaraćene velesile, Sjedinjene Države i Sovjetski Savez. I doista, bili su to glavni akteri koji su svojim postupcima i politikama doveli svijet do ruba živaca, ali opasnije od toga – do nuklearne katastrofe. Iako je svijet bio bipolarno konfiguriran, to ne znači da ulogu u Hladnom ratu nisu imale nekadašnje velike sile⁹. U obzir je potrebno uzeti i postupke, politike te odnose ostalih igrača na svjetskoj sceni, koje su se našle usred sukoba na relaciji istok – zapad; Velika Britanija, Francuska i Njemačka. Ovaj bi rad bio duljine povećane knjige kada bi se navodili svi ključni akteri druge

---

⁹ Prije Prvog i Drugog svjetskog rata, svijet je bio multipolarnan s obzirom na velike europske sile i carstva. Nakon Prvog svjetskog rata, raspalo se pet glavnih carstava: Osmansko, Austro-Ugarsko, Njemačko, Talijansko i Japansko. Uz to su i dva imperijalna sustava, britansko i francusko, značajno opali u svojoj moći. Prije Drugog svjetskog rata, postojalo je šest velikih sila: Velika Britanija, Francuska, Njemačka, Sovjetski Savez, Japan i Sjedinjene Američke Države. Nakon rata, dominantne su europske države pretrpjele ogromne gubitke i udarce svojoj moći. Više nisu bile primarni akteri u globalnoj areni, a ovisile su o stranom utjecaju kako bi se uspješno obnovile. Iz tog razloga je bilo lakše širiti američki utjecaj na europskom kontinentu – doktrine Zapadne Europe su se poklapale s američkima (Painter, 1999: 4-6).

polovice 20. stoljeća, stoga se fokus stavlja na isključivo te tri europske sile, u kombinaciji sa SAD-om i SSSR-om. Kakvu su ulogu imale te zemlje u onome što nazivam 'moćnih pet'?

6.1. Velika Britanija

Od 1944. do 1949. godine, britanska se vanjska politika fokusirala na jedan isključivi cilj: ponovna uspostava Britanije kao svjetske sile jednake Sjedinjenim Državama i Sovjetskom Savezu, ali neovisne o njima. Kako bi to postigla, smatrali su u britanskom kabinetu, morala je unovačiti i manje europske zemlje na svoju stranu te zadržati svoju kolonijalnu dominaciju, napose na Mediteranu i Bliskom istoku, ključnim sferama utjecaja. Zbog prijetnje ruskog širenja na navedena područja, anglo-sovjetska suradnja nije bila moguća pri kraju Drugog svjetskog rata. Očuvanje britanskog bliskoistočnog i mediteranskog položaja je bilo ključno za dugoročni cilj jednakosti sa SAD-om i SSSR-om. Prepreka tom cilju je bila potencijalna američko-sovjetska suradnja jer bi to Veliku Britaniju dovelo u inferiorni položaj između dvije velesile. Međutim, zbog vojne i ekonomske slabosti kao posljedice svjetskog rata, morala se osloniti na međunarodne institucije poput Ujedinjenih naroda kako bi očuvala svoje strateške položaje i obranila ih od moguće sovjetske najezde. Zbog taktičkih nemogućnosti ostvarivanja potpune imperijalizacije u sferama utjecaja, za koje su bili zainteresirani svi, britanski fokus se okrenuo ka Africi. Prvi znak uvlačenja Afrike u Hladni rat je došao s idejom o osnivanju neutralne zone na Bliskom istoku koja bi bila podložna međunarodnom nadzoru i gdje ne bi postojale zone utjecaja koje bi mogle povući okidač na pištolju anglo-sovjetskog sukoba. Bio je to i prvi indikator britanskog imperijalnog interesa za taj kontinent, koji će kasnije igrati ulogu od velike važnosti u njihovoj globalnoj strategiji (Leffler i Painter, 2005: 155-162).

Generalni je princip Velike Britanije bio ne stupati ni u kakve kompromise sa Sovjetima dok se zemlja ne oporavi od posljedica svjetskog rata jer bi to zasigurno dovelo do 'domino efekta' u britanskim zonama utjecaja, napose u Africi, što bi rezultiralo gravitacijom većine zemalja SSSR-u. Ta je teorija bila konstruirana kako se opravdala britanska imperijalna pozicija na Bliskom istoku. Osim toga, prijetnju je predstavljalo i širenje komunizma u neposrednoj blizini na europskom kontinentu, zbog prirodnog tendiranja ka ljevici nakon fašističkog terora. Osim toga, s početka Hladnog rata je problem predstavljalo i njemačko pitanje, za sve uključene strane. Bilo kako bilo, Velika Britanija je ipak ostala najjača europska sila, usprkos velikim gubicima nacionalnog bogatstva. Odnos prema Amerikancima je bio ambivalentan – iako su ideološki, kulturno i jezično bili prirodni saveznici, Britancima je bilo jasno rivalstvo u trgovini i kritički stav prema britanskom imperijalizmu. Stoga se Velika Britanija našla u nezavidnoj poziciji: budući da su smatrali američku obveznost Europi malo vjerojatnom, morali su računati

na Sovjetski Savez kako bi se spriječilo ponovno izdizanje Njemačke (Leffler i Painter, 2005: 167-170). Nije potrebno ni spominjati sve ideološke i političke razlike između dvaju aktera, ali u nedostatku izbora postratna i početna hladnoratovska politika Europe je bila igra šaha u kojoj je svaki potez bio pažljivo kalkuliran i u kojem se moralo žrtvovati nekoliko pijuna.

Od ranih 50-ih, britanska je politika u Europi bila rastrgana između potrebe za podupiranjem zapadnonjemačkog saveznika i postizanja detanta sa Sovjetima. Britanci su igrali značajnu ulogu u uvođenju Zapadne Njemačke u NATO, ali to ne znači da su njihovi međusobni odnosi bili sjajni. Štoviše, Zapadna Njemačka je zauzela vrlo oštru politiku prema Istočnom bloku, što je Britancima otežavalo postizanje sigurnosnog imperativa sa Sovjetima. Cilj europske integracije je bio ugrožen s više strana, a britanski napori su bili evidentni u Drugoj berlinskoj krizi. Međutim, kada je u 60-ima ideja podizanja britanske moći kroz detant postala upitna, kada je Elizejski ugovor između Francuske i Zapadne Njemačke zbližio te dvije zemlje i kada je Eisenhowerova politika prema istočno-zapadnim odnosima postala oštra i isključiva, Britanija se ponovno našla izoliranom, ali ne svojom voljom. Ipak, uspjela je premjestiti fokus na članstvo u Europskoj ekonomskoj zajednici (EEZ), koja je bila prvi korak ka europskoj integraciji. Opće obilježje britanske vanjske politike u 60-ima je bilo shvaćanje o vlastitoj limitiranosti i nejasnoća oko vlastite pozicije u svijetu. Zbog promjenjivog fokusa i prihvaćanja uloge sile osrednje moći, britanska je vanjska politika u Hladnom ratu igrala veliku ulogu u oblikovanju moderne Europe i europske Britanije (Hughes, 2007: 1-5).

Od 60-ih do sredine 70-ih, britanska pozicija i dalje nije bila zavidna. Iako je održavala relativno dobre odnose sa Sjedinjenim Državama, usprkos određenim razlikama u pogledu postratnog i hladnoratovskog poretka, nije imala preveliku ulogu u oblikovanju glavnog pitanja Hladnog rata – nuklearnog naoružanja. Dvije su velesile u tom pogledu bile na 'višoj razini', dok je britanski utjecaj na pregovore bio minoran. Još jedan primjer britanske nemoći je bio i Vijetnam, iako je Harold Wilson uložio velike napore kako bi doveo zaraćene strane za pregovarački stol. Međutim, na te inzistencije mu je Johnson vrlo jasno odbrusio kako on njemu ne govori na koji će način upravljati Malezijom te da mu Wilson zato nema razloga govoriti kako da on upravlja Vijetnamom. Razlog toj opasci je bila i britanska zaraćenost s jugoistočnom Azijom u isto vrijeme, gdje su se Britanci pokazali manje sposobnima od Amerikanaca u postizanju svojih ciljeva. Zbog ekonomske, vojne i političke iscrpljenosti, Britanija se morala povući iz te bitke, što je šokiralo SAD. Zbog toga je Velika Britanija izgubila veliki dio važnosti u očima Sjedinjenih Država, a potonje su se okrenule Njemačkoj kao europskom stupu NATO-a i EEZ-a. Imperativ je tada postao priviknuti se na ideju postojanja kao europske sile, a ne svjetske. Ipak, angloamerički odnosi su opstali i tijekom razdoblja američke atomske

diplomacije te britanske relativne nemoći na globalnoj sceni. Taj se odnos naziva 'posebnom vezom' koju nije raskinulo nekoliko kritičnih točki u razdoblju od 1945. do 1991. Krajem 70-ih i kroz čitave 80-e, odnos je poprimao čvršće konotacije, ne samo u pogledu relacije Reagan – Thatcher, nego i vojno-logističke potpore Britancima tijekom Falklandskog rata. Ubrzo je i Hladni rat završio, a Britanija je polako rasla, sigurnim korakom. (Reynolds, 2006: 309-326). Ipak, novi kolektivni akter na europskoj sceni je zauzimao veću pozornost i veću kolektivnu moć. Najnoviji događaji 21. stoljeća su pokazali kako timska igra Britancima ipak ne leži prirodno.

6.2.Francuska

Američki general George S. Patton je jednom izjavio kako bi "radije imao njemačku diviziju ispred sebe nego francusku iza sebe." Odras je to sada već i laički poznatih francuskih ratnih neuspjeha, od kojih su najupečatljiviji oni iz Drugog svjetskog rata, gotovo na samom početku ovog globalnog sukoba. Kombinacija višijevske vlasti, trupa oslabljenih Prvim svjetskim ratom i loših vojnih taktika koje su Nijemci dobro iskoristili je rezultirala predajom već 1940. Njemačka okupacija Pariza i francuski pad su bili istovremeno i šokantni i nagli te su rasturili europsku ravnotežu snaga, a Britaniju ostavili bez obrambene linije. Iako je De Gaulle u izbjeglištvu u Britaniji formirao vojsku i vladu, 'legitimnu' vlast je vršio Pétaine u Vichyju. Posljedice za samu Francusku su bile dalekosežne; stvorene su snage otpora, ali rizik od supresije je bio prevelik, a sam fašistički režim je podijelio ionako podijeljeno društvo, za što povjesničari smatraju da ni danas nije do kraja zacijeljeno (Bbc.co.uk, 2011).

U Hladnom ratu, Francuska je uglavnom slijedila sličan put kao i ostale zapadnoeuropske zemlje. Iako, za razliku od Velike Britanije, koja je nenamjerno ostala izolirana, Francuska se pokazala kao učinkovitiji pregovarač nego ratnik. Uzme li se u obzir njezina pozicija u EEZ-u i sklapanje sporazuma sa Zapadnom Njemačkom, može se zaključiti kako je aktivno krenula u izgradnju postratnog europskog poretka. Međutim, to nije bio jedini doseg francuske vanjske politike hladnoratovskog doba. Iako tijekom Hladnog rata nijedno nuklearno oružje nije bilo ispaljeno, francusko okretanje prema Kini je bila svojevrsna politička atomska bomba. U siječnju 1964., Francuska je dala svoje puno priznanje "Crvenoj Kini", u potpunosti normalizirala sino-francuske odnose i ustanovila obostranu uspostavu diplomatskih odnosa i ambasada unutar tri mjeseca. U službenoj izjavi nije bilo nikakvog spomena o Tajvanu niti je vlada Narodne Republike Kine eksplicitno priznata kao jedini predstavnik kineskog naroda. Međutim, nijedna zapadnjačka država prije 1964. nije uspjela uspostaviti pune diplomatske odnose s Kinom bez ispunjenja prethodnih uvjeta; to je moglo značiti samo jedno

– Kina je bila odlučna učiniti prve korake kako bi izašla iz diplomatske izolacije i povećala svoj status u svjetskoj zajednici. Istovremeno je Francuska tim odlučujućim korakom odlučila povećati svoj globalni prestiž i osmisliti nove strateške pozicije u Europi. Strategija prema Kini je izašla iz De Gaulleovog kabineta, a bila je oznaka potrebe za francuskim nacionalnim grandizmom te realističke potjere za globalnim ekvilibrijem (Han, 2016: 17-19).

Francusko-kineski bilateralni odnosi su bili preokret za francusku vanjsku politiku i hladnoratovski detant. Ona se udaljila od američkih intencija za Europu nakon fijaska sa Sueskom krizom, a iako su obje zemlje zauzimale istu poziciju prema Sovjetskom Savezu, Francuska je tražila vlastiti put u međunarodnoj areni. Ipak, francuska diplomatska strategija prema Kini je otvorila put i normalizaciji kinesko-američkih odnosa u kasnim 70-ima. Glavni je cilj degolovske strategije bio pronaći trasu iznad dva hladnoratovska bloka – izdići se iznad bipolarnosti svijeta i uvesti svijet u multipolarnost. Francuska je povijest u postratnom dobu 20. stoljeća definitivno obilježena djelovanjem njezinog najpopularnijeg političara, koji je imao viziju o obnovi francuskog prestiža kao neovisne, časne i velike Francuske¹⁰ (Han, 2016: 19-21). Iako se De Gaulle zbog prethodno navedenih ideja može činiti kao simbol i gonič nacionalnog jedinstva, svi se povjesničari slažu u jednome – bio je zapravo izvor nacionalne podjele i međunarodnih stavova, usprkos značajnim postignućima. Bilo kako bilo, mora mu se priznati uspjeh potaknut čeličnim stavovima koji su rezultirali time da je Francuska postala četvrta nuklearna sila svijeta. De Gaulle nije htio biti pod čizmom NATO-a, budući da je smatrao kako Sjedinjene Države imaju preveliku kontrolu nad istim, a ni prema Britancima nije bio previše prijateljski nastrojen. Pozadina odluke o uspostavi normaliziranih odnosa s Njemačkom je bila obilježena nastojanjem stvaranja protuteže anglosaksonskim i sovjetskim utjecajima u Europi. Francuski predsjednik nije strahovao ni od otvorenog kritiziranja američke vanjske politike u Aziji, a snaga američkog dolara je bila jedna od točki antagonizma u njegovoj vanjskoj politici. Na kraju krajeva, ono što je njemu bilo bitno je stanje nacije, a ne prolazne ideologije poput komunizma. Zbog takvog stava, neobičnog za hladnoratovsku podjelu svijeta, Francuska je uspjela ugrabiti veliku ulogu na svjetskoj pozornici. Međutim, taj se doseg najviše

---

¹⁰ Charles De Gaulle bio je najpoznatiji francuski predsjednik, istovremeno i ujedinjujući akter francuskog naroda i izvor podjela mišljenja oko njegova utjecaja. Političkom karijerom je ostavio pečat u političkoj sferi, do te mjere da se njegova ostavština u političkoj znanosti naziva golišmom. Lipset je svrstao pojam u tip francuskog poslijeratnog populizma, temeljenog na Ustavu V. Republike, koji je stvoren na temelju De Gaulleove osobnosti. Predsjednik je smatrao kako je zakonodavna vlast u rukama nacionalne skupštine, zagovarao je demokraciju i razgraničavanje vlasti na načelu "nacionalne arbitraže". Idealizirao je ulogu državnog poglavara te je tako i djelovao, stvorivši sustav s jakom prezidencijalnom ulogom, koji je označio raskid s parlamentarizmom (Milardović, 2004: 33-34).

ticao francuskih kolonija u Africi, ne i ukupne globalne političke arene (Fenby, 2010: 30-38; History.com, 2019).

Kao što je već spomenuto, američko-francuski odnosi su imali svoja doba tenzija i zategnuća. Primjerice, De Gaulleovo otvoreno kritiziranje američke prisutnosti u Vijetnamu, kao i francuska percepcija o američkoj nepouzdanosti u Alžirskom ratu za neovisnost zbog interesa u Maroku i Tunisu (Zoubir i Amirah-Fernández, 2008). Međutim, postojala su i razdoblja međusobne potpore i vjernosti, kao što je bio slučaj s Kubanskom krizom, kada je De Gaulle podržao američku pomorsku blokadu u Kubi kako bi se spriječilo širenje nuklearnog oružja (Nato.int, 2009). Nakon De Gaulleove ostavke, odnosi Sjedinjenih Država i Francuske su se marginalno poboljšali, ali sukobi su i dalje perzistirali, pogotovo oko pitanja ujedinjenja Njemačke. S američke strane, smatralo se imperativom izvršiti dovoljno jak pritisak na Francusku i ostale europske zemlje kako bi se spriječio dovod ruskog zemnog plina, ali Francuska je slijedila svoj put tvrdoglavosti te je sredinom 80-ih dovod pušten u pogon. Desetljeća druge polovice 20. stoljeća su svjedočila velikoj dinamici između dviju zemalja, s čestom suradnjom, ali i čestim polarnim suprotnostima. Nije bila riječ samo o političko-ekonomskoj sferi, već i kulturnoj. Sa širenjem američkog utjecaja i opsegom globalizacije, Francuzi su počeli favorizirati Sjedinjene Države u nekim aspektima, a u drugim ih osuđivati. Potonje se uglavnom svodilo na pokušaje američke homogenizacije svijeta prema vlastitim interesima i ciljevima (Marshall, 2005: 43-46).

U pogledu franko-sovjetskih odnosa, stručnjaci ističu kako je degolovska francuska opasno "flertovala" sa Sovjetskim Savezom, ponajviše zbog antiameričke pozicije iz vanjske politike. Iako ih je smatrao gotovo jednakima, De Gaulle je vidio Sovjetski Savez kao ipak manje moćnu silu, u ekonomskom i političkom smislu. Zbog toga je smatrao da su Sjedinjene Države te koje će pokušati hegemonizirati slabije nacije svijeta. Tome u prilog su išle i brojne izjave sredinom 60-ih, koje su dale naslutiti kako su Francuska i SSSR glavni čuvari europske sigurnosti, čemu se De Gaulle nije protivio; štoviše, isticao je mogućnost stvaranja temelja za "zajednička stajališta" i "međusobne interese". Međutim, dalje od toga se nije išlo: za Sovjete bi previše političke igre s francuskom idejom "velike Europe" bilo uznemirujuće za vlastiti položaj u Istočnoj Europi, dok su Francuzi primjećivali podcjenjivanje francuskog utjecaja u Zapadnoj Njemačkoj i vodećeg položaja u EEZ-u. Ipak, SSSR je uspio održavati 'privilegirane' odnose s Francuskom tijekom čitavih 60-ih, sve do sovjetske invazije Čehoslovačke, kada su se odnosi ohladili. Tijekom 80-ih, tijekom mandata socijalističkog predsjednika Mitterranda, Francuska je vodila niz vanjskih politika kojima su se Sovjeti protivili, primjerice: prodavanje oružja Kini, osporavanje libijske invazije Čada, podupiranje Zapadne Njemačke i protjerivanje

velikog broja sovjetskih diplomata pod optužbama krađe i špijunaže u tehnološkoj industriji. Tijekom čitavog hladoratorovskog doba, Francuska je jednom nogom bila unutar NATO-a, a drugom van njega, što je priuštilo podosta frustracije i Sovjetima koji su nastojali učvrstiti 'privilegirane' odnose. Dodatni teret na franko-sovjetske odnose je stavilo i francusko odbijanje zamrzavanja i reduciranja nuklearnog oružja u kasnim 80-ima (Globalsecurity.org, 2020).

6.3.Njemačka

Od 1949. do 1990., najvažnija europska zemlja današnjice je bila podijeljena na dva polarno suprotna dijela. Njemačka, glavni krivac Drugog svjetskog rata, je bila primorana odijeliti se na svoj istočni i zapadni dio. Prvim je upravljao Varšavski pakt, na čelu sa Sovjetskim savezom, a potonji je bio zona utjecaja Sjedinjenih Američkih Država, Ujedinjenog Kraljevstva i Francuske. Problematika vezana uz ovo područje je popularno nazvana 'njemačkim pitanjem' te je obilježila europske događaje i krizne trenutke tijekom Hladnog rata. Dok je Istočna Njemačka stagnerala u razvoju, Zapadna je doživjela čudesne godine ekonomskog rasta i oporavka u 50-ima. Desetljeća prisutnosti stranih snaga na obje strane su bila izvor sukoba.

U svibnju 1955., Savezna Republika Njemačka (SRNJ) je proglašena potpuno suverenom, nakon čega se pridružila NATO savezu. Američke snage su ostale na tom području, u slučaju pokušaja sovjetske invazije. U pozadini velikog uspjeha Zapadne Njemačke krila se i tragična pozadina; usprkos uspjehu Marshallova plana na zapadnoeuropskom teritoriju, sama Zapadna Njemačka nije osjetila prevelike koristi od istoga. Gotovo dva desetljeća nakon završetka rata bila je primorana vraćati ratne reparacije koje su nadmašivale svaku inozemnu pomoć. Stanovništvo je gladovalo, gospodarstvo je stalo, a duboka kriza je zahvatila čitavu zemlju. Zapadne sile su bile svjesne nužnosti rehabilitacije njemačke industrije, ali postojao je strah od ponovnog rasta nacističkog sentimenta u dobro industrijaliziranome društvu. Ipak, tijekom Korejskog rata u 50-ima, došlo je do porasta potražnje za dobrima, što je dovelo do primoranosti kupnje njemačkih proizvoda. Visoko kvalificirani i potplaćeni radnici su poduplali vrijednost zapadnonjemačkog izvoza, zajedno s gasstarbajterima. Bio je to krucijalni temelj za ekonomski preokret (Newworldencyclopedia.org, 2013).

U isto vrijeme, s druge strane još neizgrađenog zida, Istočna Njemačka je vodila vlastite borbe. Prvenstveno, nije bila priznata od strane međunarodne zajednice na čelu sa Sjedinjenim Državama, koja je tvrdila kako Njemačka Demokratska Republika (NJDR) nema nikakav legalni legitimitet te je stoga bila lišena i diplomatskih odnosa na početku Hladnog rata (History.state.gov, 2020). Gospodarstvo Istočne Njemačke nije slijedilo rapidno uzlaznu

putanju na primjeru svog "zapadnog blizanca". Planirano gospodarstvo i socijalistički način proizvodnje su nametali visoku industrijsku kvotu i produktivnost rada. Izgradnja bazičnih industrija je bila provođena na štetu potrošačkih dobara, a životni standardi su bili daleko iza zapadnonjemačkih. Ogroman je pritisak bio na agrarnoj industriji i običnim farmerima koji su masovno bježali u Zapadnu Njemačku. Osim toga, represivni državni aparat i militarizam su uzrokovali egzodus istočnonjemačkog stanovništva (Newworldencyclopedia.org, 2017). Osim ekonomskih i diplomatskih aspekata, dvije su se zemlje razlikovale i politički – institucije, zakoni, čak i neformalna pravila. U Saveznoj Republici Njemačkoj, kritički osvrti i debate na sustav su bili poželjni kao znak uspješne demokracije, dok je u Njemačkoj Demokratskoj Republici takva rasprava bila dopuštena unutar striktno određenih institucionalnih okvira. Organizacije poput političkih stranaka, sindikata i udruženja civilnog društva su postojale s obje strane, ali pod vrlo drugačijim uvjetima. Čak i sam pojam političke kulture je imao drugačije kontekste s dvije strane granice (Bösch, 2018: 45-48).

Obje su Njemačke nastojale dobiti međunarodno priznanje te političke, ekonomske i kulturne odnose izvan svojih granica, iako je Istočna Njemačka ulagala puno više napora s puno manje uspjeha. Istočnonjemačka *Westpolitik* i zapadnonjemačka *Ostpolitik* su nesumnjivo bile pod utjecajem međunarodnog okvira koji je oblikovan hladnoratovskim savezništvima. Tako je Zapadna Njemačka bila sklonija kapitalističkom zapadu, a Istočna Njemačka socijalističkom istoku i nekoliko socijalističkih režima u Latinskoj Americi. Ipak, između njih dvije je postojao međusobni detant i priznavanje te razmjena, sa zaključkom pregovora u 70-ima (Bösch, 2018: 48-51).

Produbljivanje razlika između dvije Njemačke je započeto izgradnjom Berlinskog zida 1961. godine te je potrajalo do samog svršetka Hladnog rata. Međutim, tijekom cijelog tog razdoblja povlačilo se famozno 'njemačko pitanje', to jest, nacionalistički sentiment i višestoljetni san ujedinjenja njemačkih naroda pod istom zastavom i istom državom. Iako je u hladnoratovskom razdoblju ovaj san poprimio drugačije, puno doslovnije konotacije od izvorne ideje iz 19. stoljeća, cilj je ostao isti: ujediniti Njemačku. U razdoblju između 1949. i 1990., težnja naroda dvaju Njemački je počivala na doslovnom i figurativnom rušenju granice te ponovnoj uspostavi jedne njemačke države. Taj bi cilj možda bio postignut i puno ranije da u igru nisu bile uvučene svjetske velesile i da njemački teritorij nije postao borbenim poljem dvaju hladnoratovskih tabora. Kao primjer tomu služi već obrađena tema Berlinske krize. Osim toga, u jeku najkritičnijih nuklearnih igara, dvije su Njemačke služile svojim saveznicima kao arena za međusobnu špijunažu, političke podvale i prepucavanja. Relativno je lagano zaključiti zašto se toliko polemike vodilo oko Njemačke, pri čemu ističem tri glavna razloga:

1. Izvorište dvaju svjetskih ratova.
2. Pristup europskom kontinentu suprotstavljenim taborima.
3. Simbolični znak svjetske dominacije i hegemonije.

Njemačka je, kao što je već spomenuto, bila izvorište svjetskih ratova pa je, kao takva, predstavljala strah pobjedničkim silama od ponovnog rasta velikonjemačke agresije. Logični je zaključak bio podijeliti naciju na dva dijela kako bi se osigurao novouspostavljeni mir na europskom kontinentu. Svakako bi i Zapadnom i Istočnom bloku više odgovaralo da su mogli dominirati nad čitavim teritorijem, ali činjenica je – protivnik im je bio prejak. Europa je, kao kolijevka civilizacije, "središte svijeta", izvorište političke aktivnosti i sukoba globalnih razmjera, postala glavnim fokusom supersila koje su u 20. stoljeću odlučile izaći iz svog izolacionizma i proširiti svoje sfere utjecaja. Nalet komunizma s istoka je za cilj imao proširiti svoju ideologiju, plansku privredu i politički sistem, a kapitalistički zapad se tome oštro protivio te je strahovao od vlastite slobode koja nije poznavala premca u prošlosti. Kada kažemo da je Europa u Hladnom ratu bila simbolično poprište sukoba, to se odnosi ne samo na sukob vrlo suprotstavljenih vanjskih politika, nego i doktrina i ideologija. Je li postojao bolji način za prodiranje u srce Europe od ratom oslabljene Njemačke? Samo širenje utjecaja dvaju tabora tako duboko u europski kontinent, a posljedično i na ostatak svijeta, je predstavljalo potencijal za globalnu dominaciju i homogenizaciju svijeta. Svakoj je velesili bilo stalo do toga da osigura što više saveznika na svojoj strani i pojača svoju brojčanu snagu, čemu svjedoče NATO i Varšavski pakt. Prema tome, borba za utjecaj u Njemačkoj je bila i borba za utjecaj na svijet – vanjskopolitički, unutarnjopolitički, ideološki, ekonomski i društveni.

7. Kraj Hladnog rata

Tijekom 60-ih i 70-ih godina prošlog stoljeća, Sovjetski Savez je bio na vrhuncu svoje vojne i političke moći. Životni standard stanovništva nije bio ni blizu onom na zapadu, ali je ipak bio na najvišim razinama u usporedbi s nekoliko desetljeća neimaštine i krize. Bilo je to doba vladavine Brežnjeva, koja je na vidjelo donijela ozbiljne probleme u funkcioniranju planskog gospodarstva. Rješenje za krize nije postojalo ni nakon njegove smrti i dolaska na vlast njegovih političkih nasljednika. Tek kada je 1985. na čelo Sovjetskog Saveza došao Mihail Gorbačov, krenule su neke ozbiljnije promjene u unutarnjem ustroju SSSR-a. Gospodarske i političke reforme su bile uzrokovane neefikasnošću vlasti da zadovolje potrebe građana, ali i nemogućnošću održavanja utorke u naoružanju sa Sjedinjenim Državama. Te su reforme bile točka preokreta i početak pucanja SSSR-a jer su produbile krizu umjesto da ju zakrpaju. Reforme su za cilj imale demokratizirati politički život i institucije te tako povećati njihovu

efikasnost, zbog čega je prvo reformiran parlament, a kasnije uvedena i institucija predsjednika države. Osim toga, reformirane su i regionalne i lokalne samoupravne jedinice (Boban, 2011: 73-75). U Sovjetskom Savezu možda nisu bili svjesni kako će perestrojka i glasnost, odnosno restrukturiranje i otvorenost, dovesti do revolucija 1989. godine, koje su slomile cijeli Istočni blok i privede kraju Hladni rat.

S druge strane svijeta u isto vrijeme je na vlasti bio Ronald Reagan. Henry Kissinger, najutjecajniji američki diplomat svih vremena, je u svojoj knjizi rekao da je "rijetko kad Amerika stvorila predsjednika toliko prikladnog i usklađenog svom vremenu" (Kissinger, 2014: 310). Reagan je uspio kombinirati američku viziju svijeta, otpornost, kreativnost i ekonomsku sposobnost svoje nacije u uvjetima pada sovjetske moći, s ciljem da se višedesetljetna igra napokon završi. Kako kaže Kissinger, predsjednik je izazvao SSSR na utrku u naoružanju i tehnologiji koju protivnik nije mogao dobiti. Reagan je vjerovao da je sovjetski antagonizam temeljen više na nerazumijevanju i neznanju nego na istinskom neprijateljstvu. Bio je uvjeren kako će Hladni rat završiti u korist Sjedinjenih Država, kada SSSR shvati da mu je neprijatelj superioran. Kada je Gorbačov došao na vlast, predsjednikov optimizam je narastao – vjerovao je kako će s novim čelnikom moći porazgovarati "u četiri oka" i provesti ga svojom državom te tako uvesti u demokratsku zajednicu svjetskih nacija. U paničnoj utrci za naoružanjem koju je provodio Reagan, a koju čak ni Kongres isprva nije odobravao, Gorbačov je požurivao prethodno spomenute reforme, ali ozbiljno je podcijenio stabilnost Sovjetskog Saveza. Reforme su s lanca pustile eklektičnu, neorganiziranu silu koju se nije moglo obuzdati pod diktatorskom vlašću (Kissinger, 2014: 310-314).

Ponekad se povijesni trenuci jednostavno poklope; dolazak Reagana na vlast je pokazao Sovjetskom Savezu da SAD imaju novog vođu koji ne strahuje od sovjetske nuklearne moći. To bi možda i bilo naivno i riskantno da SSSR nije bio zahvaćen nizom apsurdnih izmjena vlasti – prvo Andropov pa Černenko, a tek onda Gorbačov. Reaganova hrabrost se očitovala u onome što se popularno naziva Ratovima zvijezda (engl. *Star Wars*). Bila je riječ o strateškoj obrambenoj inicijativi protiv sovjetskih projektila, koja je uključivala i satelitsko praćenje. Sovjeti su osjetili internu paniku, a povijesni moment, iako opasan, nije eskalirao jer se Sovjetski Savez nalazio u nezavidnoj poziciji. I dalje nije u potpunosti jasno što je Gorbačov namjeravao učiniti sa SSSR-om, ali njegove reforme i vanjskopolitički stav prema Zapadu, zbog kojeg je srcu prirastao čak i Željeznoj lady, su pokazale intenciju završetka Hladnog rata. Odlučujući trenutak se pokazao 1989. godine. Počevši s Mađarskom, istočni Europljani su se jednostavno odcijepili. Poljska je uvela izbore za Donji dom, stanovnici Istočne Njemačke su počeli migrirati u Austriju, Berlinski zid je srušen zbog nedostatka pojačanja iz Moskve,

bugarski komunisti su se predali i najavili slobodne izbore, u Pragu su demonstracije slomile komunistički duh, a u Rumunjskoj diktatorovo nastojanje gušenja revolucije je zaustavljeno i ubrzo je ubijen. Godina 1990. je bila obilježena ujedinjenjem Njemačke i slomom samog Sovjetskog Saveza, kada su baltičke zemlje izišle. Gorbačova je smijenila skupina tvrdokornih komunista, ali uzalud – bez potpore vlastite vojske, Rusija je postala 'samo' Rusija. Na vlast je došao Boris Jeljcin, koji je pasivno gledao na rastakanje svog Saveza (Marr, 2012: 528-530; Service, 2015: 1-10).

Tako je kraju priveden potencijalno najopasniji sukob kojeg bi svijet imao priliku vidjeti (ili ne vidjeti). Nakon desetljeća diplomatskih, političkih, vojnih i gospodarskih tenzija, Hladni rat se jednostavno raspao, slično raspadu i jedne od dvaju glavnih sila sudionica. Nemogućnost pariranja s neprijateljem, unutarnji pritisci, tranzicija odozgo, nezadovoljavajući životni standardi i nepostojanje ideološkog "ljepila" osim slavne carske prošlosti su bacili Rusiju na koljena. Zemlje pod njezinim okriljem su odlučile da im je dosta, a promatrajući međunarodnu situaciju tih trenutaka su s pravom zaključile da im je to možda i prva šansa za stvarnu neovisnost. Moskva je bila nemoćna, a Washington je likovao. Bez ijednog ispaljenog metka ili projektila, rat je priveden svom kraju, a dominaciju nad svjetskom hegemonijom je preuzeo ultimativni pobjednik.

8. Zaključak

Kada je svijet 1945. godine počeo slaviti završetak najkrvavijeg sukoba u ljudskoj povijesti, šestogodišnjeg Drugog svjetskog rata, malo tko je mislio kako će svijet ponovno riskirati sukob globalnih razmjera. Najzad, uvriježeno je mišljenje kako ljudsku vrstu od svih ostalih razlikuje sposobnost učenja, napose iz pogrešaka. Pokazalo se kako je to u svjetskoj politici apsolutno netočno. Samo nekoliko godina nakon zadnjeg ispaljenog metka, svijet je ušao u novi konflikt, a zaraćene strane su bile one pobjedničke iz Drugog svjetskog rata. Rođen je novi, bipolarni sustav na čelu s dvije velesile koje su se borile za uspostavu međunarodnog poretka skrojenog po vlastitoj mjeri i interesima. Sjedinjene Američke Države i Sovjetski Savez su od 1947. do 1991. bile polarne suprotnosti, osim u jednome: obje su imale isti cilj – uspostaviti dominaciju nad svijetom.

Američka vizija postratnog poretka je bila bazirana na sustavu takozvane 'univerzalne istine' koji je bio obilježen napretkom, rastom i razvitkom. Taj je sustav za njih funkcionirao, čemu je najbolji pokazatelj bilo stanje gospodarstva nakon Drugog svjetskog rata. Porast plaća, stvaranje masovnog potrošačkog društva, poboljšanje životnog standarda i izuzetan rast vojne moći su dokazali Amerikancima kako su na pravom putu. Ipak, svaka medalja ima dvije strane;

mračna strana američke nacije je postala opsesija nacionalnom sigurnošću koja je oblikovala njezinu vanjsku politiku od 40-ih godina sve do danas. Kako bi se prevladao taj strah, smatrali su u SAD-u, bilo je potrebno uspostaviti mrežu nacija u Zapadnoj hemisferi s očitom ravnotežom moći i istaknutim hegemonom. Drugim riječima, trebalo se pokazati "tko je glavni". A u svrhu ispunjenja tog cilja, morala se postići i sigurnost i odanost američkoj viziji poretka diljem svijeta, a pogotovo u Europi. Strategije su, osim vojne prisutnosti, uključivale ekstenzivnu globalizaciju i ekonomsku povezanost koje bi učinile novi rat ne samo nepoželjnim, nego i neisplativim.

S druge strane svijeta, u dramatično drugačijem sustavu komunističkog Sovjetskog Saveza, duboka strepnja je bila ista: strah od ugroze sigurnosti. Za razliku od američkog gospodarstva koje se u postratnim godinama dobrano oporavilo, sovjetski je sustav patio od velikih gubitaka u svim društvenim sektorima. Još jedna velika razlika je bila manjak prijateljski raspoloženih susjeda, kao što je to slučaj sa SAD-om i Kanadom, a ni geografski Rusija nije imala zaštitu poput dva oceana. Staljin je strahovao od oporavka Njemačke i ponovnog sukoba na europskom tlu pa je smatrao sakaćenje Njemačke imperativom. Istovremeno je bio svjestan da si SSSR ne može priuštiti otvoreni sukob sa Zapadom, ali to nikako nije značilo da je bio spreman prihvatiti ekspanziju zapadnjačkih interesa preblizu svojim granicama i diljem svijeta; glavni je cilj bio pokazati svijetu, a napose SAD-u, da je Sovjetski Savez velika, odgovorna sila kojoj treba dati pravo glasa u međunarodnim vijećima i prihvatiti legitimnost njihovih interesa. Kao i Amerikanci, Sovjeti su imali vlastitu koncepciju 'univerzalne istine' koja je počivala na marksizmu-lenjinizmu. Dakle, konflikt Hladnog rata nije bio isključivo vojno-političke prirode, nego i ideološke – sukob Istoka i Zapada, komunizma i kapitalizma.

Središnja prijetnja čitavog Hladnog rata je bila uporaba nuklearnog oružja, čiju su destruktivnu moć prvi demonstrirali Amerikanci, bacivši bombe na Hiroshimu i Nagasaki. Potencijal atomske bombe je bio enorman, ali njezina stvarna moć nije bila vojno-destruktivna, već diplomatska. Onaj tko je posjedovao nuklearni arsenal, posjedovao i je i globalnu moć. Budući da su Sjedinjene Države raspolagale takvim oružjem, ali i znanjem za izgradnju istog, Sovjeti su bili spremni učiniti apsolutno sve samo kako bi se neutralizirala ta nova prijetnja. Napokon, što bi moglo spriječiti Amerikance da takvim oružjem osvoje čitav svijet? Nije samo SSSR bio na oprezu od američke moći – svijet je počeo preispitivati američku ulogu svjetskog policajca. Ipak, jedini je SSSR imao dovoljno sredstava i ljudstva da krene u utrku u naoružanju sa Sjedinjenim Državama. Hladni rat se proširio poput požara i zahvatio svijet. Zbog napetosti

koju je izazivala ta utrka i potencijal od međusobnog uništenja, ovaj se rat može nazvati i 'ratom živaca'.

Konstantno razdoblje napetosti u više od četiri desetljeća Hladnog rata nije bilo isprekidano čestim razdobljima olakšanja. Upravo suprotno – nekoliko kritičnih situacija je gotovo prevrnulo čašu sukoba i izazvalo nuklearno uništenje. U radu je istaknuto osam takvih instanci, počevši od Iranske krize iz 1946. godine, čija je glavna polemika bila vlasništvo nad koncesijama na naftu u Iranu. To je možda bio prvi sukob SAD-a i SSSR-a u razdoblju nakon Drugog svjetskog rata. Još veća hladnoratovska kriza je bio Korejski rat, koji je služio kao demonstracija moći sukobljenih strana na teritorijima njihovih saveznika. Rat je bio potaknut sjevernokorejskim nastojanjem da se poluotok ponovno ujedini pod jednom zastavom, pri čemu su imali potporu Sovjeta, a Južni Korejci su saveznika imali u SAD-u. Sjeverna Koreja je od prvih morala tražiti izričito dopuštenje za pokušaj invazije, s obzirom na komunistički sustav i postojanje satelitske države, a Južna Koreja je SAD-u služila kao živući stav o borbi protiv komunizma. Zbog toga je rođena i Trumanova doktrina, koja se smatra jednom od najvažnijih doktrina 20. stoljeća. Nakon mnoštva vojnih i civilnih žrtava te dvije godine pregovaranja, 38. paralela je ponovno postala mirna zona jer rat nije otišao u korist nijedne strane – Sovjeti nisu dopustili napredovanje južnokorejskih i američkih snaga previše na sjever, a Amerikanci su bili spremni devastirati čitav poluotok kada bi Sjeverna Koreja prodrla dublje na jug.

Sueska kriza 1956. godine se ponovno odvijala na Bliskom istoku, tada relativno novom području interesa velesila. Egipatski predsjednik Nasser je odlučio nacionalizirati Sueski kanal i izbaciti vječito prisutne Britance i Francuze. Međutim, potonji su imali potporu Izraela, još jedne, i danas, kritične točke na Bliskom istoku. Izrael je započeo konflikt i intervenciju u Egiptu, a Britanci i Francuzi su se pridružili svojim zračnim snagama. Međutim, zbog vanjskog pritiska, Britanija i Francuska su bile prisiljene napustiti Egipat, a Izrael se morao povući iz Sinaja. UN-ove snage su stigle na teritorij kako bi ga osigurale. Osiguravanje vlastitih interesa na Bliskom istoku je bio motiv i SAD-u i SSSR-u za objavljivanje međusobnih prijetnji ukoliko se situacija ne stabilizira; umjesto okupacije jedne ili druge strane, UN je igrao ulogu održavatelja mira. Iste godine se dogodila i Mađarska revolucija, krvavi ustanak naroda u zemlji koja je bila pod Sovjetskim utjecajem. Izrevoltirani komunizmom i Staljinovom ostavštinom, Mađari su krenuli putem slobode, ali sav napor i žrtva su bili uzalud – revolucija je nasilno ugušena, a zemlje Željezne zavjese još dugo godina nisu mogle ostvariti svoju neovisnost. Godine 1961. je bila značajna u čitavome svijetu, a pogotovo u Njemačkoj – kao rezultat borbe za utjecaj u Europi, izgrađen je Berlinski zid, kojim se podijelila njemačka nacija. Podjela Njemačke je započela još 1945. godine, kada su SAD, SSSR, Velika Britanija i Francuska

podijelile teritorij ratnog gubitnika u četiri okupacijske zone, a Berlin u četiri sektora. Glavni je razlog tomu bio strah od ponovnog uspona Njemačke i kontrole nacionalističkog sentimenta u Europi. Zbog sukoba interesa, ovo je područje bilo poprište mnogih diplomatskih, političkih i vojnih sukoba. Možda najopasnija kriza Hladnog rata je bila Kubanska kriza, koja je imala svoj preludij 1961. godine u Zaljevu svinja, a 1962. godine je gotovo došlo do oružanog sukoba kada su Amerikanci uočili snažnu sovjetsku nuklearnu aktivnost na komunističkoj Kubi. Točka bez povratka je gotovo dostignuta kada je SAD blokirao pomorski pristup Kubi i proglasio svaki pokušaj prilaska brodova neprijateljskim činom, na što je Hruščov poslao brod put Kube. Nakon paničnih pregovora, sovjetski je vladar naredio vraćanje broda i time je kriza bila završena. Šest godina nakon toga, izbio je Praško proljeće, potaknuto pokušajem uspostave 'socijalizma s ljudskim' licem – humanije, slobodnije i inkluzivnije inačice komunizma. Ukidanje cenzure medija, izjednačavanje privatnih sloboda i društvene pravde, umjerena ekonomska decentralizacija i ostale reforme u Čehoslovačkoj nisu dobro sjele Sovjetima, koji su vrlo brzo izvršili invaziju i odlučili hitno normalizirati situaciju – sve su reforme bile ukinute, a Dubček je zamijenjen prosovjetskim tajnikom. Kao najveća posljedica Praškog proljeća ističe se Brežnjeva doktrina, koja je obećavala vojnu intervenciju u svaku socijalističku zemlju koja bi predstavljala prijetnju poretku i interesima cijelog Sovjetskog Saveza. Posljednja kriza koju ističem kao bitnu je bila kriza europskih projektila, koja je prekinula razdoblje detanta, a koja je proizvela nekoliko sporazuma o ograničenju nuklearnog oružja. Glavni je strah velesila bilo širenje atomskog potencijala na ostale zemlje, a u tome su se slagale i zaraćene strane. Međutim, europske su se sile, Velika Britanija i Francuska, osjećale zakinutima po pitanju pregovora na vlastitom kontinentu i osjećale su veliku napetost po pitanju sovjetskog nuklearnog jačanja. Ipak, uspjele su poboljšati vlastite pregovaračke pozicije za daljnje pregovore o naoružanju.

U raspravi o Hladnom ratu važno je spomenuti i druge sile, pored SSSR-a i SAD-a. Velika Britanija, Francuska i Njemačka se ističu kao važni akteri u dugim desetljećima prošlog stoljeća. Britanska pozicija nije bila previše zavidna; njezina pregovaračka moć bila je malena, a pokušaji izlaska iz samonametnutog izolacionizma nisu urodili plodom. Sa SAD-om je imala posebnu vezu, ali i povremena rivalstva zbog trgovine i imperijalizma. Sa Sovjetima je odbijala surađivati zbog kolonijalne prisutnosti na Bliskom istoku, nuklearnog arsenala i opasnosti širenja komunizma prema zapadu kontinenta. A diljem svijeta, na teritorijima vlastitih kolonija, postojala je opasnost od pobune. Ukratko, Britanci nisu znali čemu se prvo okrenuti i s kime razgovarati za povećanje utjecaja. Izolirali su ih i drugi akteri; Zapadna Njemačka i Francuska su se zbližile, a SAD je vodio vlastite borbe u Vijetnamu, što Britanci nisu izričito podupirali. Umjesto svih alternativa, Britanci su se odlučili fokusirati na stvaranje i članstvo u Europskoj

ekonomskoj zajednici. Francuska je tijekom Hladnog rata imala vrlo ambivalentne pozicije – jednom nogom unutar NATO-a, drugom nogom van njega, jednim okom na EEZ-u, drugim na Kini; pokazala se kao moćan pregovarač. Bila je prva zapadnjačka država koja je normalizirala odnose s komunističkom Kinom, koja je i sama htjela otvoriti svoje kanale prema ostatku svijeta. Bilo je to razdoblje vladavine Charlesa De Gaullea, moćnog predsjednika koji je bio ujedno i izvor nacionalnog jedinstva i podjele. Njegovi planovi o oživljavanju jedinstvene, moćne i velike Francuske su počivali na 'trećeputaškoj' strategiji izdizanja iznad bipolarnosti svijeta i stvaranja multipolarnog poretka. Ipak, nijedna europska zemlja tadašnjice nije bila podijeljena kao Njemačka – doslovno rečeno. Od 1949. do 1990. sastojala se od Zapadne i Istočne Njemačke, a tema njezina ujedinjenja je oživjela staro 'njemačko pitanje'. Što se velesila ticalo, Njemačkoj se nije smjelo dopustiti ujedinjenje zbog opasnosti od vraćanja agresiji. Zbog toga je Savezna Republika Njemačka bila pod američkim patronatom, a Njemačka Demokratska Republika pod sovjetskim. Dvije su Njemačke slijedile različite razvojne puteve; dok je SRNJ munjevito rasla u svim sferama, NJDR je pod planskim gospodarstvom padala dublje u ponor. Razlike su postojale u svim aspektima – političkim, institucijskim, gospodarskim, društvenim i kulturnim. Simbolično razdvajanje nekada jedne nacije je bio Berlinski zid, koji je doslovce dijelio komunizam od kapitalizma.

Kraj Hladnog rata je došao kao olakšanje čitavom svijetu. Bez ijednog ispaljenog metka ili projektila, višedesetljetni sukob je završio, ali ipak nekome u korist, a nekome na štetu. Sjedinjene Države su iz njega izišle moćnije nego ikada, dok se Sovjetski Savez, kao posljednja velika utvrda komunizma – raspao. Glavni faktori takvog ishoda su se nalazili u samom unutarnjem ustrojstvu SSSR-a i lošem vodstvu koje je dovelo do raspada. Siromaštvo, preveliki troškovi ratne industrijske proizvodnje kao rezultat 'svemirske utrke', niski životni standardi i loše upravljanje enormnim teritorijem su doveli do relativno prirodnog pucanja SSSR-a. Naravno, ogroman "poticaj" je davala i neprijateljska strana. Na čelu SAD-a u to vrijeme je bio Ronald Reagan, predsjednik čvrstog stava, koji je poticanjem američkih moćnih obrambenih strategija natjerao Sovjetski Savez na utrku koju je bilo nemoguće dobiti. Istovremeno su se Gorbačovljeve demokratske reforme glasnosti i perestrojke obile o glavu i dovele do unutarnje revolucije koju je bilo nemoguće zaustaviti – zemlje pod Sovjetskim Savezom su se jednostavno odcijepile.

Svijet je od bipolarne konfiguracije naglo prešao u unipolarnost, gdje su Sjedinjene Države prisvojile svu svjetsku moć i dobile pravo nametati svoju volju, budući da više nije bilo protuteže sa suprotne strane planete. Ono što se u povijesnom pregledu ističe jest činjenica kako je četrdeset godina bipolarnosti bila igra koju su strateški igrale obje sile, u svrhu sprječavanja

potpune devastacije, ali i zbog osvajanja vlastitih sfera utjecaja. Svaka je hladnoratovska kriza, iako često i nevezana uz velesile, u priču uvukla Sjedinjene Države i Sovjetski Savez, koje su spremno koristile prilike kako bi proširile svoj utjecaj, doktrine i ideologije. Pokazalo se kako je globalni politički duopol odgovarao svima, osim pravim žrtvama Hladnog rata – Trećem svijetu. Ipak, i tamo su zaživjele ideje koje su promijenile lice svijeta: osamostaljenje i inzistiranje na neovisnosti se poklopilo s interesima velesila, koje su kroz podršku jednom sistemu sebi povećavale moć.

Bilo kako bilo, bipolarna struktura svijeta se raspala istovremeno s padom Sovjetskog Saveza. Poput sante leda, nekada moćno carstvo se otopilo i postalo "samo" jedna Rusija. Hladni rat je završio, ali njegove implikacije su dalekosežne. Ono što se događalo u tih četrdeset godina ostaje kao važna povijesna lekcija, ali i kao temelj na kojima su izgrađeni današnji međunarodni odnosi. Ostaje vidjeti kako će se lekcije iz prošlosti očitovati na situacije iz sadašnjosti, koje uvelike podsjećaju na ono što neki teoretičari nazivaju "Drugim Hladnim ratom".

9. Literatura

- Bakhash, Shaul (2009) *The U.S. and Iran in Historical Perspective*. Foreign Policy Research Institute.
- Bbc.co.uk, 2011, http://www.bbc.co.uk/history/worldwars/wwtwo/fall_france_01.shtml
- Bertram, Christoph (1990) The German Question. *Foreign Affairs* 69(2): 45-62.
- Birt, Raymond (1993) Personality and Foreign Policy: The Case of Stalin. *Political Psychology* 14(4): 607-625.
- Boban, Davor (2011) *Polupredsjednički sustavi Rusije i Poljske*. Zagreb: Političke analize.
- Bösch, Frank (ur) (2018) *A History Shared and Divided. East and West Germany Since the 1970s*. New York i Oxford: Berghahn Books.
- Castleden, Rodney (2005) *Events That Changed the World*. London: Time Warner Books.
- Copeland, Dale C. (2014) *Economic Interdependence and War*. New Jersey: Princeton University Press.
- Cvce.eu, 2020, <https://www.cvce.eu/en/collections/unit-content/-/unit/56d70f17-5054-49fc-bb9b-5d90735167d0/612c9803-a7d2-422d-9ab0-f3e1ca766004>
- Cvce.eu, 2020, <https://www.cvce.eu/en/epublications/mypublications/content/-/unit/54af6708-8949-4ee8-8499-14bd2c7b3f18/54af6708-8949-4ee8-8499-14bd2c7b3f18/Resources>
- Dailyhistory.org, 2019, https://www.dailyhistory.org/What_were_Joseph_Stalin%27s_goals_as_World_War_Two_ended%3F
- Derenčin, Robert (2010) Kubanska raketna kriza i sovjetske podmornice.
- Fenby, Jonathan (2013) *The General: Charles De Gaulle and the France he Saved*. New York: Skyhorse Publishing.
- Globalsecurity.org, 2020, <https://www.globalsecurity.org/intell/ops/bay-of-pigs-after.htm>
- Globalsecurity.org, 2020, <https://www.globalsecurity.org/military/world/war/azerbaijan.htm>
- Globalsecurity.org, 2020, <https://www.globalsecurity.org/military/world/europe/fr-forrel-ru.htm>
- Griffiths, Martin i O'Callaghan, Terry (2002) *International Relations: The Key Concepts*. London i New York: Routledge.
- Han, Alice Siqui (2016) *Double Détente: The Role of Gaullist France and Maoist China in the Formation of Cold War Détente, 1954-1973*. Cambridge: Harvard University.
- History.com, 2019, <https://www.history.com/this-day-in-history/de-gaulle-elected>
- History.com, 2019, https://www.history.com/topics/cold-war/bay-of-pigs-invasion#section_3
- History.com, 2019, <https://www.history.com/topics/korea/korean-war>
- Hughes, Gerald R. (2007) *Britain, Germany and the Cold War. The search for a European Détente*. Oxon i New York: Routledge.

Khanacademy.org, <https://www.khanacademy.org/humanities/art-1010/architecture-20c/a/the-berlin-wall-as-a-political-symbol-edit>

Kissinger, Henry (2014) *World Order*. New York: Penguin Books.

Leffler, Melvyn P. i Painter, David S. (2005) *The Origins of the Cold War*. New York i Oxon: Routledge.

Lewkowicz, Nicolas (2008) The German question and the transformation of international society. *Rivista di Studi Politici Internazionali* 75(2): 173-190.

Loc.gov, 2011, <https://www.loc.gov/rr/hispanic/1898/hernandez.html>

Mamaux, Alexis (ur) (2015) *The Cold War: Superpower Tensions and Rivalries*. Oxford IB Diploma Programme. Oxford: Oxford University Press.

Marr, Andrew (2012) *A History of the World*. London: Pan Books.

Marshall, Bill (2005) *France and the Americas*. Santa Barbara: ABC-CLIO.

Mazarr, Michael J. i Rhoades, Ashley L. (2018) *Testing the Value of the Postwar International Order*. Santa Monica: RAND Corporation.

McDermott, Kevin i Stibbe, Matthew (ur) (2018) *Eastern Europe in 1968. Responses to the Prague Spring and Warsaw Pact Invasion*. Palgrave Macmillan.

McMahon, Robert (2003) *The Cold War: A Very Short Introduction*. Oxford: Oxford University Press.

Milardović, Anđelko (2004) *Populizam i globalizacija*. Zagreb: Centar za politološka istraživanja.

Nationalgeographic.org, <https://www.nationalgeographic.org/thisday/apr17/bay-pigs-invasion/>

Nato.int, 2009, https://www.nato.int/cps/en/natohq/opinions_139272.htm

Newworldencyclopedia.org (2013)

https://www.newworldencyclopedia.org/entry/West_Germany#Four_occupation_zones

Newworldencyclopedia.org (2017)

https://www.newworldencyclopedia.org/entry/East_Germany#Centrally_planned_economy_imposed

Painter, David S. (1999) *The Cold War: an international history*. London: Routledge.

Passia.org, <http://www.passia.org/maps/view/17>

Rasenberger, Jim (2011) *The Brilliant Disaster: JFK, Castro and America's Doomed Invasion of Cuba's Bay of Pigs*. New York: SCRIBNER.

Reynolds, David (2006) *From World War to Cold War: Churchill, Roosevelt, and the International History of the 1940s*. Oxford: Oxford University Press.

Rferl.org, 2018, <https://www.rferl.org/a/crushing-of-prague-spring-1968/29420107.html>

Service, Robert (2015) *The End of the Cold War 1985-1991*. New York: Public Affairs.

Sourcebooks.fordham.edu, <https://sourcebooks.fordham.edu/mod/1939pact.asp>

Taylor, Frederick (2006) *The Berlin Wall: A World Divided, 1961-1989*. New York: HarperCollins.

Thompson, Nicholas (2011) Nuclear War and Nuclear Fear in the 1970s and 1980s. *Journal of Contemporary History* 46(1): 136-149.

Varble, Derek (2003) *Essential Histories. The Suez Crisis 1955*. Oxford: Osprey Publishing Limited.

Wagner, Harrison R. (1993) What was Bipolarity? *International Organization* 47(1): 77-106.

Waltz, Kenneth N. (1964) The Stability of a Bipolar World. *Daedalus* 93(3): 881-909.

Weforum.org, <https://www.weforum.org/agenda/2018/04/measuring-the-value-to-the-us-of-the-postwar-international-order/>

Yazid, Noor Mat (2014) The Cold War, Bipolarity Structure and the Power Vacuum in the East and South East Asia after 1945. *Journal of Global Peace and Conflict* 2(1): 121-128.

Zoubir, Yahia H. i Amirah-Fernández, Haizam (ur) (2008) *North Africa. Politics, Region, and the Limits of Transformation*. Oxon i New York: Routledge.